

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2006

Jan Spál

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Institut mezioborových studií Brno

„Ráj klidu nebo nebezpečí“, druhý život ve věznicích

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Antonín Olejníček**

**Vypracoval:
Jan Spál**

Brno – listopad 2006

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Ráj klidu nebo nebezpečí, druhý život ve věznicích“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Brno 30.10.2006

.....
Jan Spál

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Antonínovi Olejníčkovi za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěl poděkovat své manželce Silvii Spálové za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce, a které si nesmírně vážím.

Jan Spál

OBSAH

Úvod	2
1. Základní pojmy použité v bakalářské práci	5
1.1 Podezřelý	5
1.2 Obviněný	5
1.3 Obžalovaný	5
1.4 Odsouzený	5
1.5 Penologie	5
1.6 Trest	6
1.7 Vězeň	7
1.8 Výkon trestu odnětí svobody	7
1.9 Výkon vazby	8
1.10 Vězeňská zařízení	8
1.11 Vězeňská služba ČR	9
1.12 Vězeňský personál	10
1.13 Specialisté	11
1.14 Vězeňská subkultura	11
2. Ráj klidu a nebezpečí	12
3. „Druhý život“ vězňů	14
3.1 Prizonizace a „druhý život“	15
4. Poruchy chování během uvěznění a jiné příbuzné pojmy používané v odborné literatuře	24
4.1 Abnormální chování	24
4.2 Anomální chování	25
4.3 Agresivní chování	27
5. Nejčastější typy poruch chování během uvěznění	29
5.1 Vězeňská krize	29
5.2 Sebepoškozování	30
5.3 Drogová závislost	30
5.4 Sexuální problematika	34
5.5 Vězeňské tetování	37
5 Poruchy chování během uvěznění z pohledu vychovatele ve Vazební věznici Ostrava v roce 2005	38
6 Způsoby řešení výskytu poruch chování během výkonu vazby a trestu, včetně preventivních opatření	42

Závěr	47
Resumé	48
Anotace	49
Seznam použité literatury	50
Časopisové publikace	52
Seznam použitých právních norem	53
Seznam příloh	54

Ú V O D

Cílem práce je přiblížit oblast vězeňství, tzv. druhého života vězňů. Pokusit se najít odpověď na otázku, zda-li druhý život za mřížemi je ráj klidu nebo nebezpečí.

Pro laika je oblast vězeňství téměř tajemnou a zapovězenou. Proto ve veřejném mínění mohou často převládat extrémní či zkreslené představy o tom, co se děje za zdmi věznic. To, že se ve vězeňství vždy něco děje, děje a bude se dít, je jasné. Jde o to, co je naše společnost ochotna připustit. Každý z občanů tohoto státu má plné právo vědět i o této tabuizované složce. Má právo být informován pravdivě a nezkresleně, pokud se nejedná o státní tajemství.

Ve své závěrečné bakalářské práci chci pojednávat o jedné velmi zajímavé a důležité problematice a tou je „Ráj klidu a nebezpečí, druhý život ve věznicích“.

Ve vězeňství pracuji již 11 let a prošel jsem řadou funkcí. V současné době působím ve Vězeňské službě Ostrava jako vychovatel na eskortním oddělení u odsouzených. Zvolené téma bakalářské práce je mi proto profesně, ale i „lidsky“ velmi blízká.

Pod pojmem ráj klidu nebo nebezpečí si kdokoli z nás může představit různé, mnohdy nepochopitelné věci nebo činy.

Pro koho je to ráj klidu nebo nebezpečí. Je těžké toto slovní spojení nějak specifikovat. Můj názor je, že nejen pro vězně, ale i pro druhou stranu protipólu vězňů, tedy příslušníky Vězeňské služby ČR se může jednat o ráj nebo klid. Obě skupiny lidí od sebe naprosto odlišných, ať už způsobem života, morálními vlastnostmi, postavením ve společnosti a zejména vymezením svých rolí v zařízeních jako jsou věznice, svým způsobem žijí v jakési podivné symbióze. Jeden ví, co může od druhého očekávat, mají se navzájem přečtené a tráví spolu velkou část dnů, týdnů, měsíců, roků.

Samozřejmě nejsou všichni stejní, ani vězni, ani příslušníci. Ale obecně platí a všem nově nastupujícím příslušníkům se zdůrazňuje: vězeň má 24 hodin denně čas přemýšlet a vymýšlet. Výsledky této činnosti jsou bohužel velmi často, mírně řečeno nepříjemné, mnohdy nebezpečné. Je na příslušnících, jak se s nastalým problémem vypořádají, kam až může dojít nepozornost personálu.

Položíme-li si otázku, pro koho je toto prostředí ráj klidu a pro koho nebezpečí, dojdeme k závěru, že pro vězně to svým způsobem může být jak ráj klidu a zároveň nebezpečí, ale záleží to na každém jedinci, který se nachází ve věznicích.

Chování osob ve výkonu trestu odnětí svobody nebo ve výkonu vazby nezřídka nejen že neodpovídá běžné nevězeňské normě, ale není v souladu ani s běžnou normou vězeňskou. Problematika takového chování je proto nosným penitenciárním (z lat. poenitentia = lítost, změna mínění či smýšlení, obrat, polepšení, náprava, v podstatě znamená tento pojem vězeňský, týkající se zacházení s vězni) problémem. Pro laickou veřejnost jde o zajímavost či senzaci. Pro penitenciaristy jde o jejich každodenní pracovní náplň.

Ve vězeňství světových demokracií je velmi důležitou složkou tzv. „zacházení s vězni“, toto slovo se začalo frekventovaně používat v českém vězeňství až po roce 1989. Konkrétně je zacházení s vězni (také penitenciární zacházení) všechno to, co se dělá ve vězeňských zařízeních s vězni, aby se naplnil účel výkonu vazby a účel výkonu trestu odnětí svobody a přitom jim nikdo neuškodil.

To znamená, aby nedošlo ke zhoršení stavu jejich osobnosti a také stavu jejich zdraví tělesného a duševního. Zacházení by rovněž nemělo zhoršit sociální vazby mezi vězněm, jeho rodinou a sociálním prostředím. Zacházení připomíná speciální druh léčení, kdy zahrnuje sociální péči, vzdělávání, návštěvy, korespondenci, četbu, ale také reedukaci, psychologickou a lékařskou péči, psychiatrickou intervenci, psychoterapii, apod. Zacházení nastupuje i v případech, kdy se u uvězněných objevují poruchy chování. Ve své bakalářské práci se zaměřím na poruchy chování během uvěznění. Jde o problém závažný, ale zatím málo probádaný. Věřím, že má práce přispěje, alespoň částečně, k hlubšímu poznání dané problematiky. Ta se netýká jen personálu vězeňské služby, ale i ostatních, kteří přicházejí do styku s vězni – policistů, státních zástupců, soudců, úředníků, mediační a probační služby, apod.

Většina veřejnosti nemá při vyslovení druhého života vězněných osob představu, jaké to je za mřížemi věznic, včetně metod sociální pedagogiky. Z médií slychávají jen o životě vězňů, když dojde k nějaké události. Tyto události jsou však jen kusé. Vím, že většina lidí nemá vůbec tušení, co se za zdmi věznic děje, jaký je Vězeňská služba kolos. Na jedné straně je náročné to celé zvládnout a na straně druhé, co všechno se dá nejen vězni, ale i některými příslušníky vězeňské služby napáchat. Touto prací nezíská čtenář ucelený pohled na naše vězeňství, ale přiblíží se mu více ze života nejen vězňů. Mohu říci, že veřejnost chápe celé vězeňství jako součást opatření státu při zajišťování bezpečnosti občanů. Proto je uvěznění bráno především jako nutná izolace od společnosti (jejímž cílem je kratší či delší dobu zabránit obviněnému nebo odsouzenému páchat trestnou činnost, což stanoví i zákon o výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody) a částečně i jako odplata za spáchaný trestný čin.

Minimální standardní pravidla pro zacházení s vězněnými osobami OSN a Evropská vězeňská pravidla, jimiž se stanovují některé hlavní zásady zacházení s vězněnými osobami, uvádějí mimo jiné, že uvěznění z důvodu odnětí svobody je trestem již samo o sobě. Druhý život ve věznicích je souhrn asociálních a antisociálních aktivit, zvláštních typů obranných reakcí, uplatňování specifické hierarchie a negativních způsobů chování a vytváření neproniknutelných skupin.

Tzv. „druhý život ve věznicích“ je jev vlastní všem vězeňským zařízením. V podmínkách českého vězeňství je navíc umocněn organizací ubytování ve velkých skupinách, především hromadné ubytování vězňů. Při tomto uspořádání lze jen stěží kontrolovat bujení nočního života vězňů, kdy se věznice po uzavření katrů (21:00 – 06:00 hod.) stává královstvím s vlastními pravidly a vlastním pojetím spravedlnosti. Běžně se vyskytují vzájemná napadání mezi vězni, okrádání, vydírání, vzájemná manipulace ke křivým svědectvím (což je velice účinný prostředek mystifikace a manipulace vězeňské služby), zastrašování, sexuální obtěžování, náhražkový sex, homosexualita, prostituce a další negativní vlivy. Ačkoliv Vězeňská služba ČR činí opatření na ochranu potencionálních objektů násilí, sleduje případné agresory a problémové osoby. Je však proti výše zmíněným projevům, tzv. druhého života vězňů v podstatě bezmocná. Úvahy a výčitky, že vězeňský personál se spíše

věnuje ostraze a administrativě, než přímo práci s vězni, jsou oprávněné jen částečně, protože druhý život je záležitostí především nočních hodin či neviditelných struktur vztahů mezi vězni. Podstatou je nelegální systém hodnot a norem, které jsou v rozporu s platnými normami věznice a zároveň odporují výchovné a kolektivní funkci trestu.

Aby bylo ve věznicích bezpečno, je nutné minimalizovat všechna rizika ve smyslu technickém a psychickém. Je důležité si uvědomit, co člověka ohrožuje, teprve potom s tím lze začít pracovat. Ohrožujícím faktorem bezpečnosti jedince je jedinec sám – nejvíce se ohrožujeme my sami. Pocit nejistoty pramení často z nejednoznačně stanovených mantinelů. Z tohoto ve věznicích plynou mnohá nedorozumění. Z legislativního pohledu je VS ČR bezpečnostním sborem, přesto má velkou část výkonné složky civilní.

Na vězeňské prostředí se jedinci adaptují ne lehce, spíše s určitými potížemi, většího či menšího rázu. Sociologové organizace upozornili, že pokud studují věznici jako instituci či organizaci, nalézají zde čtyři základní způsoby adaptace vězňů na vězeňské prostředí, přičemž žádný z nich není optimální strategií pro možnou změnu (nápravu, převýchovu). Na druhé straně jsou však vysoce efektivní pro „přežití“.

Jde o tyto adaptace:

- regrese – vězeň se stahuje do sebe, zachraňuje tak svůj vnitřní (vlastní) svět
- rebelie – vězněný stále, trvale a často vehementně odmítá spolupráci (jakoukoliv) s personálem věznice, reaguje permanentně vzpourou
- kolonizace – vězeň si buduje z dostupných zdrojů pohodlí, do „kolchozu“ se snaží obvykle zatáhnout i některé členy personálu
- konverze (kolaborace) – vězeň přejímá a přijímá optiku personálu a to jak v pohledu na druhé vězně, tak i sám na sebe, což nebývá bez důsledků pro soužití s ostatními spoluvězni.

1. Základní pojmy použité v bakalářské práci

Protože se ve své bakalářské práci budu pohybovat v oblasti vězeňství a justice, které nejsou plně všeobecně známy, začínám svou bakalářskou práci uvedením základních pojmů. Tyto pojmy pak budu v celé práci používat. Opírám se především o zákon o výkonu vazby, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, Trestní zákon a Trestní řád a také o Lexikon klíčových pojmů z penologie od PhDr. Vladimíra Mařádka (PhDr. Mařádek, 2000).

1.1 Podezřelý

je ten, kdo je důvodně podezřelý ze spáchání trestného činu a nebylo mu sděleno obvinění podle § 160 odst. 1, zákona č. 141/1961 Sb. ve znění pozdějších novel, o trestním řízení soudním (trestní řád – TR) v úplném znění. Tato osoba je z procesního hlediska přesně vymezeným pojmem, tzn. že je u ní dán některý z důvodů vazby, a proto ji vyšetřovatel může v naléhavých případech zadržet. Pokud k tomuto dojde, musí být tato zadržená podezřelá osoba vyslechnuta (§ 76/3) a lze u ní vykonat osobní prohlídku dle trestního řádu.

1.2 Obviněný

je ten, komu bylo obvinění sděleno, a to až do nařízení hlavního líčení soudem. Obvinění může sdělit vyšetřovatel (§ 160 odst. 1 TR) nebo státní zástupce (§ 174 odst. 2, písm. c). Jestliže po nařízení hlavního líčení byla věc vrácena soudem státnímu zástupci k došetření, označuje se obžalovaný opět jako obviněný. Stejný důsledek má zpětvzetí obžaloby státním zástupcem.

1.3 Obžalovaný

obžalovaným se stává obviněný po nařízení hlavního líčení, upravuje § 12 odst. 8 TR.

1.4 Odsouzený

je ta osoba, proti níž byl vydán odsuzující rozsudek nebo trestní příkaz, který již nabyl právní moci (§ 12 odst. 9 TR).

1.5 Penologie

(z latinského slova poena = trest + řec. Logos = slovo, nauka), jedná se o nauku o trestání, o druzích trestu a jejich účinnosti. Pojetí penologie není jednotné. Nejperspektivněji se v současnosti jeví jako samostatný vědní obor integrálního pojetí, který se při výstavbě svého předmětu opírá:

1. o vědy o trestním právu a kriminologii
2. o tzv. penitenciární (vězeňské) disciplíny, především penitenciární psychologii, právo, sociologii, pedagogiku a psychiatrii.

1.6 Trest

je obecně následné opatření po předchozím provinění. Trestní zákon umožňuje i jiné tresty než je odnětí svobody. Tyto tresty mohou být uloženy samostatně nebo společně s trestem odnětí svobody.

Jde o tyto tresty:

- ztráta čestných titulů a vyznamenání,
- ztráta vojenské hodnosti,
- zákaz činnosti,
- propadnutí majetku,
- peněžitý trest,
- propadnutí věci,
- vyhoštění,
- zákaz pobytu.

Trestní zákon umožňuje také uložit současně několik výše uvedených trestů, vyjma kombinace peněžitého trestu s propadnutím majetku. Trest odnětí svobody může mít u lehčích trestních činů podobu podmíněného odsouzení, což znamená, že pachatel nenastoupí trest, pokud se v tzv. podmínce nedopustí dalšího trestného činu. Ostatní tresty odnětí svobody se nazývají nepodmíněné. Některé z těchto trestů mají charakter alternativních trestů. V penitenciární realitě má trest i druhý význam, jde i tzv. o „kázeňský trest“.

Účel výkonu trestu – základní funkci trestu nazývá moderní penologie jako „regulativní funkci“. To je orientace trestu na změnu chování pachatele v prosociálním smyslu. Ve stejném významu se také používají názvy funkcionální, penitenciární či resocializační funkce trestu.

Trestní zákon vymezuje účel trestu následovně: účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život a tím působil výchovně i na ostatní členy společnosti.

Výkonem trestu nesmí být ponížena lidská důstojnost. Popsaný účel trestu v sobě obsahuje i funkci trestu k odstrašení pachatele od další trestné činnosti (penologové hovoří o individuální prevenci) a mimo to i funkci k odstrašení všech ostatních od podobné činnosti (zde jde o generální prevenci). Pojetí účelu trestu formulované Trestním zákonem je maximalistickým a v praxi se nedá vždy uskutečnit. Naproti tomu minimalistické pojetí účelu trestu znamená, aby alespoň nedošlo ke zhoršení situace před výkonem trestu odnětí svobody. Tzn. aby osobnost propuštěného bývalého vězně nebyla ještě lépe „zformovaná“ pro další páčání trestné činnosti, než tomu bylo před nástupem výkonu trestu odnětí svobody. Také to znamená,

aby trestem nebyl propuštěný postižen tělesně či psychicky a sociálně ekonomicky, což je skoro nereálné a idealistické.

1.7 Vězeň

je to osoba, která se nachází ve výkonu vazby nebo ve výkonu trestu odnětí svobody. Pro účely výkonu vazby slouží vazební věznice a zde se vězeň nazývá obviněný nebo obžalovaný. Ve výkonu trestu odnětí svobody je vězeň odsouzený, kde vězeňským zařízením je příslušná věznice dle jednotlivých typů (věznice s dohledem, dozorem, ostrahou a zvýšenou ostrahou).

O vzetí do vazby rozhoduje soud a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce. Účel výkonu vazby se liší od účelu výkonu trestu odnětí svobody. Jeho cílem není resocializace a převýchova, ale pouze naplnění tří popsaných důvodů, pro které byl obviněný vzat do vazby. Zákon o výkonu vazby (zákon č. 293/1993 Sb. ve znění pozdějších novel) specifikuje účel výkonu vazby následujícími slovy: „Pokud není pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu vyslovena vina, nelze na toho, kdo byl vzat do vazby, hledět jako by byl vinen“. Během výkonu vazby smí být obviněný podroben jen těm omezením, která jsou nutná ke splnění účelu vazby z hlediska jejího důvodu a k zachování stanoveného vnitřního pořádku. Ve výkonu vazby nesmí být ponižována lidská důstojnost obviněného a nesmí být podrobován fyzickému násilí ani psychickému nátlaku.

1.8 Výkon trestu odnětí svobody

základní funkci trestu nazývá moderní penologie jako regulativní funkci. To je orientace trestu na změnu chování pachatele v prosociálním smyslu. Ve stejném významu se také používají názvy funkcionální, penitenciární, resocializační funkce trestu. Trestní zákon (zákon č. 140/1961 Sb. ve znění pozdějších novel) vymezuje účel trestu následovně: „Účelem trestu odnětí svobody je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný způsob života a tím působil výchovně i na ostatní členy společnosti“. Výkonem trestu nesmí být ponížena lidská důstojnost. Popsaný účel trestu v sobě obsahuje i funkci trestu k odstrašení pachatele od další trestné činnosti (penologové hovoří o individuální prevenci) a mimo to i funkci k odstrašení všech ostatních od podobné činnosti (zde jde o generální prevenci). Pojetí účelu trestu formulované Trestním zákonem je maximalistickým a v praxi se nedá vždy uskutečnit (lépe řečeno, dá se vyjímecně naplnit).

Naproti tomu minimalistické pojetí účelu trestu znamená, aby alespoň nedošlo ke zhoršení situace před výkonem trestu odnětí svobody. To znamená, aby osobnost propuštěného bývalého vězně nebyla ještě lépe „zformovaná“ pro další páčání trestné činnosti, než tomu bylo před nástupem výkonu trestu odnětí svobody. Zabezpečit tento úkol není, jak by se zdálo, vůbec jednoduché. Naopak věznice odsouzeného často nejen „nenapraví“, ale spíše ho vyzbrojí novými dovednostmi pro páčání další a zpravidla závažnější trestní činnosti. Pak se zpravidla hovoří o kriminální infekci (nákaze).

1.9 Výkon vazby

v souladu s deklarovanými ústavními zásadami, že povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a to jen při zachování základních práv a svobod, se usnesl parlament České republiky na znění zákona o výkonu vazby v roce 1994 (zákon č.293/1993 Sb. ve znění pozdějších novel). Jedná se o historický průlom v této oblasti, neboť do termínu účinnosti tohoto zákona byla tato problematika upravena pouze rozkazem ministra spravedlnosti České republiky. Prováděcím předpisem shora uvedeného zákona je vyhláška ministerstva spravedlnosti České republiky, kterou vydává řád výkonu vazby (vyhláška MS č. 109/1994 Sb. ve znění pozdějších novel). Na tyto dvě normy navazují vnitřní řády věznic, kde ředitelé věznic konkretizují způsoby realizace práv a povinností v daném řízení, kterým se řídí chod věznic a činnost obviněných. Výše citovaný zákon o výkonu vazby byl novelizován v roce 2000 zákonem č. 208/2000 Sb. a citovaná vyhláška MS byla novelizována č. 292/2001 Sb. Garantem naplňování jsou příslušníci a občanští pracovníci vězeňské služby České republiky, kterým bylo zákonem svěřeno postavení a uloženy úkoly k zajišťování výkonu vazby (zákon ČNR č.555/1992 SB. O Vězeňské službě a justiční stráži ČR). I tento zákon byl v roce 2000 novelizován zákonem č. 460/2000 Sb.

Vazba je jedním z procesních úkonů, jehož podstatným znakem je dočasná ztráta osobní svobody jedince, kterou každý pociťuje jako osobní újmu. Navíc si každý jedinec může být dobře vědom toho, že bude podroben omezením, která jsou nutná ke splnění účelu vazby z hlediska jejího důvodu a k zachování stanoveného vnitřního pořádku, že nesmí být jeho lidská důstojnost ponižována a nesmí být podrobován fyzickému ani psychickému nátlaku. Jedinec by měl obeznámen s tím, jak dlouho může být ve vazbě (celkovou dobu vazby, kterou nesmí přesáhnout v trestním řízení upravuje trestní řád v § 71). Pokud není právní vědomí vězněného na patřičné úrovni, musí být o psaných skutečnostech seznámen vězeňským personálem i svým obhájcem. Znalosti vězněných o jejich právech jsou velmi rozdílné. Recidivisté často vynikají detailními právními znalostmi (spíše procesní a formální povahy). Naproti tomu lidé, kteří se ocitají ve vězení poprvé (ať už ve výkonu vazby nebo výkonu trestu), jsou až v právních znalostech překvapivě naivní a téměř vůbec neinformovaní.

1.10 Vězeňská zařízení

jsou v České republice státní instituce (v současné době existují ve světě i soukromé), jsou to vlastně organizace služeb, zajišťující zacházení s vězni. Je jich zhruba třicet a dělí se do tří typů.

První typ představují tzv. vazební věznic. Zde jsou umístěni vězni vykonávající výkon vazby, to znamená před vydáním odsuzujícího rozsudku, který nabyl právní moci, tj. před pravomocným odsouzením. Vězni ve výkonu vazby se nazývají obvinění nebo obžalovaní a hledí se na ně jako na nevinné (zásada presumpce neviny).

Druhý typ představují tzv. věznic. Zde se vykonává výkon trestu odnětí svobody po pravomocném rozhodnutí soudu. Vězni umístění do věznic se nazývají odsouzení.

Třetím typem vězeňských zařízení jsou tzv. speciální vězeňská zařízení, což jsou např. vězeňské nemocnice, věznice pro výkon trestu psychopatů, nebo lépe řečeno vězňů s psychopatickou strukturou osobnosti. Za speciální zařízení se považuje i Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR. Ten slouží pro vzdělávání pracovníků a příslušníků vězeňské služby.

Dvě věznice v ČR jsou také specializované na výkon trestu odnětí svobody u mladistvých pachatelů a jedna se specializací na výkon trestu odnětí svobody pro matky s dětmi.

Věznice je možno rozdělit takto:

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb. ve znění pozdějších změn a doplňků, rozdělil věznice, ve kterých se vykonává výkon trestu, do čtyř typů. Tato skutečnost se také nazývá vnější diferenciací věznic, nebo vnější diferenciací výkonu trestu. Naproti tomu se za vnitřní diferenciaci považuje individualizované působení jedince, nebo na skupiny vězňů uvnitř té které věznice.

Jednotlivé typy věznic se nazývají: A – s dohledem
B – s dozorem
C – s ostrahou
D – se zvýšenou ostrahou

Jak napovídají samotné názvy, liší se věznice typem ostrahy (střežení) vězňů, přísností (tuhostí) stanoveného režimu a kázně. Rozdílná je i četnost některých práv, výhod. Popsaná diferenciací je vlastně moderním progresivním systémem a nahradila dřívější tři nápravně výchovné skupiny.

O zařazování do typu věznice rozhoduje výhradně soud, pochopitelně podle závažnosti trestné činnosti. Soud také může své rozhodnutí přehodnotit i v průběhu výkonu trestu odnětí svobody. Existují dvě cesty. Odsouzený s úspěšnou resocializací přechází do mírnějšího typu, odsouzený s problematickou nápravou či pachatel dalšího trestného činu i v průběhu výkonu trestu, putuje do přísnějšího typu věznice.

Vzhledem k uvedeným typům věznic je možno se zamyslet, zda věznice s dohledem je vůbec ještě věznicí, když v podstatě není střežena a co zde vězni zabraňuje v odchodu. Vysvětlení je prosté. Tato věznice je tzv. otevřeným typem věznice a zábranou je jen vědomí odsouzeného, že při porušení režimu tohoto zařízení se ocitne příště už „jen“ ve věznici s ostrahou. Kromě pojmu otevřený se dále někdy užívají i termíny polootevřený, polouzavřený a uzavřený typ věznice.

O budování soukromých věznic se zvažuje, ale za podmínky, že jejich personál pro zajišťování ostrahy budou zabezpečovat příslušníci Vězeňské služby.

1. 11 Vězeňská služba ČR

Vězeňská služba České republiky byla zřízena Zákonem ČNR č.555 v roce 1992. Navázala na svého předchůdce – Sbor nápravné výchovy. Vězeňská služba spadá

do resortu ministerstva spravedlnosti a je přímo řízena generálním ředitelem, který má sídlo v Praze.

Vězeňská služba zajišťuje výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody a dále ochranu, pořádek a bezpečnost při výkonu a správě soudnictví.

Vězeňská služba se vnitřně člení do těchto tří skupin:

1. Vězeňská stráž - střeží a předvádí osoby ve výkonu vazby a ve výkonu trestu, střeží objekty vězeňské služby a v těchto místech zajišťuje pořádek a kázeň.
2. Justiční stráž – zajišťuje pořádek a bezpečnost v soudních budovách a v jiných místech činnosti soudu a ministerstva spravedlnosti.
3. Správní služba – zabezpečuje organizační, ekonomickou, speciální výchovnou, zdravotní a další odbornou činnost. Na významné části úkolů správní služby se podílejí občanskí pracovníci (civilisté).

První dvě jmenované složky mají postavení ozbrojeného sboru.

1.12 Vězeňský personál

je tvořen příslušníky Vězeňské služby nebo občanskými pracovníky, tzn. z civilního sektoru. Pro penologické účely je nejvhodnější rozdělení vězeňského personálu do tří základních skupin:

1. vedoucí pracovníci,
2. vězeňský personál v přímém výkonu služby,
3. administrativně – technický personál a personál služeb.

Pojem vedoucího pracovníka je ve vězeňských zařízeních analogický pojmu vedoucího pracovníka v jiných organizacích a institucích. Ve věznicích jsou vedoucími pracovníky ředitel, jeho náměstci, vedoucí oddělení a referátů a vedoucí, velitelé směn. Administrativně – technický personál a personál služeb má opět ve věznicích stejné funkce jako odborný personál v jiných organizacích, zajišťuje zásobování, správu, údržbu, evidenci, energetiku, personální činnost apod. Zásadní penologický význam má vězeňský personál v přímém výkonu služby. Ten lze rozdělit na vězeňskou stráž, která střeží a předvádí osoby ve výkonu vazby a ve výkonu trestu, střeží objekty vězeňské služby a v těchto místech zajišťuje pořádek a kázeň, a personál zabezpečující zacházení s vězni v užším slova smyslu. Ten je zodpovědný za vlastní resocializační činnost, za převýchovu vězňů a jejich nápravu. Mezi touto skupinou dominují především vrchní dozorcí (při výkonu vazby), vychovatelé a specialisté.

Vrchní dozorcí mohou být příslušníky Vězeňské služby nebo občanskými pracovníky. Funkce vychovatelů a specialistů jsou od roku 1994 už plánovány výhradně pro civilní zaměstnance.

1.13 Specialisté

za specialisty jsou ve vězeňských zařízeních považováni psychologové, speciální pedagogové, sociální pracovníci, eventuelně sociologové. To jsou funkce přímo systematizované v organizačních schématech věznic. Externí specialisty tvoří psychiatři a volně bychom zde mohli přiřadit i duchovní, jako představitele různých církví, které ve věznicích vykonávají tzv. duchovenskou činnost. Funkce specialistů jsou koncipovány v současné době už jako funkce civilní.

Od srpna roku 2001 řada duchovních přímo působí ve věznicích a vazebních věznicích jako pracovníci vězeňské služby České republiky. Pokud je v té které věznici více duchovních, má jeden z nich funkci kaplana věznice. K problematice personálu je možné dále dodat, že jeho počet je odvozován od počtu vězňů a to v poměru 2:1.

Na soudech a státních zastupitelstvích působí také justiční stráž. Jejich hlavním úkolem je ochrana těchto budov a v součinnosti s vězeňskou stráží pak i střežení vězňů v době jednání soudů.

1.14 Vězeňská subkultura

je označení pro těžko postižitelný život vězňů, pro jejich vazby a vztahy v penitenciárním prostředí. Někdy se označuje i termíny kriminální subkultura či podsvětí. Vliv vězeňské subkultury je silný. Za základní psychologické mechanismy života kriminální subkultury se považují především sociální učení, význam mají i rituály, které chápeme jako zvyky, způsoby, obyčeje průběhu určitých událostí ve vězení, např. rituální přijímání na celu, odchod z ní, přijetí do skupiny, která plánuje nový trestní čin po propuštění nebo útěk. Ve vězeňské subkultuře se používá i vlastní slangový jazyk.

Vrcholnou událostí v kriminálním v kriminálním podsvětí je vítězství nad „bachařem“. Vlivy vězeňské subkultury jsou tak silné, že se projevují jak prizonizací, tak i anomálními chováními. Seriálních informací o skutečných mechanismech „skrytého“ života vězňů je velmi málo. Pojem subkultury není používán pouze v penologii. Operuje jím i moderní pedagogika, např. v termínu žakovská subkultura.

Negativní působení vězeňské subkultury se obecně vymezuje ve dvou aspektech:

1. desocializačně – tzn. negativně proti směru resocializace nebo ztrácením běžných socializačních návyků
2. kriminogenně – tzn. podílem na vzniku dalšího kriminálního chování, na recidivě

V penologii se uvažuje o dvou modelech, jak vzniká a vyvíjí se vězeňská subkultura:

1. model deprivace – předpokládá, že strádání (deprivace) ve vězení je základním a rozhodujícím podnětem pro objevení se vězeňské subkultury (vzniká tedy uvnitř věznice jako instituce),

2. model importu – naopak předpokládá, že vězeňská subkultura vznikla importováním kulturních prvků zvenku (např. ze zvyklostí profesionálních zlodějů, či ústavních zvyklostí mladistvých delikventů, apod).

2. Ráj klidu a nebezpečí

Ze strany příslušníků a všech zaměstnanců to můžeme brát tak, že ráj klidu je tehdy, když je vše podle jistých pravidel a nebezpečí je to vždy, protože nikdy nevíte, co vězněná osoba na Vás zkusí, nebo co udělá. Můj názor je, že vězeňský personál to nemá vůbec lehké. To samé se dá říct i o vězňených osobách. V dnešním vězení je méně nebezpečí a více svévole, než tomu bylo např. v 80. letech minulého století. Člověk ve věznicí má menší hodnotu, je vystaven ponižování a útlaku. Tím ale nechci oslabit autoritu vězeňského personálu, což přispívá zejména k sílení a vzrůstající agresivitě vězňů.

Vězeňská zátěž pro vězněné osoby je mnohdy ze strany personálu špatné zacházení, které nepostrádá prvky násilí a ponižování lidské důstojnosti. Toto chování je mnohdy ve věznicích tolerováno a dokonce i omlouváno. Nedokáží-li tito tzv. „profesionálové“ zvládnout osobu, s níž mají zacházet bez použití násilí, zřejmě se nejeďná o profesionály.

Vězení, které je pouze negativním zásahem do života vězně a jeho rodiny, nic pozitivního nerozvíjí. Má-li mít vězení alespoň nějaký smysl, je třeba zajistit individuální zacházení s vězni, tzv. program zacházení, kde dochází k posilování jejich vlastních identit a pozitivních prvků jejich osobnosti. Toto platí jak o nebezpečných pachatelích, tak i o pachatelích méně závažnějších trestných činů. V dnešní době tzv. program zacházení (viz příloha č.3) se stanovuje všem vězněným osobám, posléze dochází k jeho realizaci a k tomuto účelu slouží ve věznicích tyto prostory: kulturní místnost, společenské sály, učebny informatiky, posilovny, v některých věznicích keramické dílny, dále prostory bezbariérových návštěv a vycházek.

V současné době podle mých poznatků můžu uvést, že ráj klidu je to bezpochybně pro vězněné osoby. S vězni v našich věznicích by to mělo být jako kdysi, když nebyla profesionální armáda, jako s vojáky – nováčky – bažanty po nástupu na vojenskou službu (maximum povinností, minimum výhod) nebo s jakýmkoliv občanem mladším 18-ti let (kdo Tě živí, toho píseň budeš zpívat – a to do té doby, než si budeš sám vydělávat). Píšu o normální situaci, která by se měla řešit, třeba i formou revolučních změn.

Rozhodně jsem přesvědčen, že situace v našich věznicích je normální nebo přinejmenším stejně „normální“, jako veškeré současné dění v našem státě a hlavně na politické scéně. Situace v našich věznicích není rozhodně taková, aby jí byla věnována taková intenzivní pozornost či veškeré mínění občanů a hlavně taková, aby z našich peněz (peněz poctivých řadových daňových poplatníků) byl zvyšován životní komfort vězňům, kteří nám šli v době, kdy byli na svobodě, tzv. po krku nebo majetku.

Můj osobní názor je, že nedělám rozdíly mezi vězni a je jedno, jestli je ve vězení za krádež nebo jestli někomu ublížil, nebo podváděl na daních či vykrádal

(tuneloval) banky. Proč sdílím tento názor je má argumentace, která je stavěna na několikaleté praxi ve věznici a životními zkušenostmi.

Drtivá většina vězňů si neustále stěžuje na nesnesitelné podmínky v celách a na nevyhovující stravu. Pro názornost uvedu několik příkladů.

Životními podmínkami vězňů v českých věznicích se zabývají naše nejvyšší zákonné instituce, zatímco situace v naší bytové výstavbě nebo zcela nevhodné životní podmínky (malá plošná výměra stávajících bytů, zvláště v panelové zástavbě, tzv. malometrážní byty, které jsou, v jistém slova smyslu vězeňskými celami) mnoha našich, hlavně vícečlenných rodin, nechávají naše zákonodárce zcela v klidu. Většina řadových občanů mohla v médiích, v různých zpravodajských reportážích nahlédnout do cel v několika našich věznicích. Já osobně jsem strávil (v období 1991 – 1992) 1,5 roku na vojně v naprosto nevyhovujících podmínkách, kde nás v jednom pokoji bylo 8 osob, měli jsme stejné železné postele, jako vězni v našich věznicích, pokoj nebyl zcela kompletně vybaven, byl tam, pouze jeden malý stůl, jedna židle a v oknech byly nainstalované mříže. V zimním období jsme v pokoji měli pouze 5°C a velitel nám vždy říkal: „...buďte rádi, že nemusíte být venku ...“. K tomu můžu říct, že na tak malém místě jsme měli vždy co dělat, abychom mohli v této místnosti strávit veškerý volný čas, který jsme měli. Strávil jsem tuto dobu ve stejných podmínkách, jako kdybych byl v kriminálu, na které ani nejpřísnější a nejdrsnější věznice nemají nárok. O dalších věcech či náležitostech, jako je např. dívání se na televizi, balíčky od příbuzných a rovněž návštěvách blízkých, vůbec nemluví. To, že tyto „výhody“ vůbec nebyly, byla samozřejmost. A to jsem se nijak a ničím neprovinil ani na občanech ani na zákonech tehdejšího státu.

Co se týče druhého problému, kterým je nevyhovující strava, mohu uvést pro názornost další příklad. Nebudu popisovat jídelníček na vojně, protože to, co jsme jako obyčejní vojáci byli nuceni konzumovat, se nedá nazvat ani jídlem. Chci pro srovnání uvést příklad – já, jako zaměstnanec věznice můžu chodit do jídelny, kde vaří civilní zaměstnanci a pár pečlivě vybraných vězňů. Je sice pravda, že jídlo ve zdejší jídelně jsem okusil naposledy před rokem, ale od té doby se bohužel nic nezměnilo.

Jídelníček zaměstnanců poskytuje možnost výběru ze tří druhů jídel a jednoho druhu polévky. Veškeré jídlo je bez významné chuti, když je třeba okořeněno zbytky nedopalků cigaret, nebo pošlých much. Na upozornění, co se v jídle nachází se Vám omluví a s prosbou, ať to hlavně nikde neříkáte, Vám dají novou porci – bohužel ze stejného hrnce, ze kterého Vám vydali první porci. Vy se poté domáháte spravedlnosti a nápravy marně.

Zatímco jídelníček vězňů nabízí např. konzumaci kvalitnějších masitých jídel ve formě dozlatova propečených řízků nebo křupavého kuřete, a to minimálně 2x za týden. Samotné jídlo je 5x denně, krásně voní a na kvalitu dohlížíjí stravovatelé a zaměstnanci, kteří jsou u výdeje. Z tohoto pohledu mohu říct, že bych se chtěl stát vězněm v naší věznici.

A to jsem ještě opomněl, že pokud má některý z vězňů zdravotní problémy, předepíše mu lékař dietu a ta spočívá v minimálně třech druzích jídla a zbytek se stravy se odvíjí od potřeb vězně – pacienta.

Na závěr bych jen podotkl, že pokud zaměstnanec nemůže jíst ze zdravotních důvodů oběd, který je připraven v jídelně, je odkázán na nákup jídla v kantýně nebo na to, co si přinesl z domova.

3. „Druhý život“ vězňů

Jedním ze zkoumaným problémem je tzv. „druhý život“ vězňů. Pod tento pojem zahrnujeme všechny specifické struktury, aktivity, chování a vztahy, které se dějí uvnitř vězněné subkultury v době, kdy vězni nejsou pod přímým vlivem zaměstnanců Vězeňské služby.

Působením druhého života vzniká specifické vnitřní klima cely, oddělení, věznice a v některých ohledech a celé vězněné subkultury. Je to právě neproniknutelná spleť vztahů mezi vězni, nastavení jejich hodnot a norem, které tvoří hlavní překážku účinného působení na vězně. Většina musí spíše vycházet se spoluvězni než s personálem, navíc vycházet s personálem se jeví většině vězňů jako průhlednější. Nastavená pravidla jsou pro ně srozumitelnější.

Svou významnou roli hraje i strach vězně z budoucnosti, neví, co ho čeká po celou dobu uvěznění, jaké mohou nastat problémy a komplikace. Vězni si nemohou vybírat své spoluvězně, jsou vždy přidělováni dle mnoha různých kritérií.

Mnozí z nich se pohybují v prostředí kriminální subkultury i mimo vězení. Případné selhání ve vězení je diskvalifikuje ze sounáležitostí k této subkultuře v civilním životě, pokud jim přímo není vyhrožováno fyzickou újmou či přímo likvidací. Úplné odpoutání se od této subkultury je značně problematické a mnozí odsouzení toho nejsou v důsledku své osobnosti (intelekt, poruchy osobnosti, návykové poruchy, poruchy životního stylu apod.) schopni.

K tomu jen nutně přiřadit i projevy prizonizace. Skupinový konformismus nutí vězně akceptovat a hlavně prezentovat hodnoty a normy, typické pro kriminální subkulturu. Vězeň, který se od této skupinové „vězeňské normy“ odlišuje, musí svou pozici hájit. Mnozí toho ale nejsou schopni. Proto přejímají argot, prezentují se svými zločineckými úspěchy, vztah k ženám redukuje převážně na sex, apod. Provází je denní snění, vytvářejí si „realitu vleže“. Mnoho vězňů se po mnoho hodin povaluje na lůžku (zejména ve výkonu vazby) a vytváří si virtuální realitu svého budoucího života. Můj názor je ten, že pokud jim nenajdeme jakoukoli činnost, nebude to nikdy lepší. Vždyť jako zaměstnanci máme mnoho možností, jak pracovat s vězni, ať jsou to pohovory při kontrolách cel nebo aktivity prováděné v rámci programu zacházení. Otázkou však stále zůstává, zda na to vše budeme mít čas, když máme na jednoho vychovatele v Ø 100 až 150 vězňů.

Jako příklad reality „vleže“ uvádím vyjádření 35-ti letého drogového dealera (středoškoláka, odsouzeného k 8-mi letům odnětí svobody, dříve již 2x ve výkonu trestu) při pohovoru, když hodnotil své spolubydlící na cele: „Víte, voni tihle pánové jsou vlastně rozmazlováni, protože ve skutečnosti všechno, co potřebují mají a nemusejí hnout prstem. Jen kecaj o tom, jak venku nebudou makat a když už, tak za pořádný peníz, i když vypadá jak orangutan, kérovanej (tetovaný) je jak Papuáanec,

tak si narazí kočku z Hollywoodu s pořádným bourákem. Mele vo tom, jak jsou na něj policajti krátký a nebejt zlatýho slavíka (udavače), který ho natřel (udal), tak ho nikdy nedostali a pokud příště po něm pudou, nejmíň deset jich vods.... Přitom to jsou neliny a roury (hlupák, blb), před šatlákama (zaměstnanec vězeňské služby) se smekaj (poslouchají), ale jinak dělaj machry. Pak vyleze ven a hned lítá v h..... (dostane se do problémů).“

Většina vězňů proto volí způsoby chování a své vnější projevy takové, aby se neodlišovali od ostatních. Zda jde o pravý konformismus nebo jen vnější slupku, bývá velmi složité poznat. Prizonizace, zejména ve složce ideologizace, významně negativně ovlivňuje jakékoliv snahy výchovného působení na vězně.

Pravidla, kterými se většina vězňů řídí:

- Neplet' se do věcí jiných vězňů!
- Nebud' moc zvědavý!
- Nepouštěj si pusu na špacír!
- Hled' si svého!
- Nebonzuj!

Celková délka pobytu ve vězení v životní historii je indikátorem stupně kriminální infekce a prizonizace, kterou v této souvislosti chápeme jako pravý konformismus s prostředím vězení. Významnou roli hraje délka jednotlivých trestů a délka pobytu na svobodě.

3.1 Prizonizace a „druhý život“

Výkon trestu odnětí svobody a výkon vazby mají svá specifika, která výrazným způsobem ovlivňují výchovné poslání trestu a v některých ohledech je můžeme považovat spíše za komplikaci či téměř kontraindikaci tohoto snažení. Podmínky uvěznění nemají u vězněné osoby prohlubovat stav, že odnětí svobody je trest samo o sobě, s výjimkou, kdy je nutná segregace nebo opatření k udržení jejich disciplíny jako následek chování vězňů. Za podmínek slučitelných s lidskou důstojností a obecně uznávanými normami společnosti a snížit na minimum škodlivé vlivy uvěznění a rozdíly mezi životem ve vězení a životem na svobodě.

Limitující faktory pro prizonizaci jsou především:

- **ubytovací zázemí věznic** – většinu negativních činností vězňů, tzv. druhého života, umožňuje hromadné ubytování vězňů. Ti jsou v českých věznicích ubytováni v naprosté většině po čtyřech a více na jedné cele, výjimkou nejsou ani cely o deseti ubytovaných. Jednotlivé ubytování nebo ubytování po dvou je výjimkou;
- **charakter věznice** – je dán složením vězňů, typem věznice (případně oddělení), délkou vykonávaných trestů, zřízením specializovaných oddělení atd.;
- **penitenciární zacházení s vězni ze strany personálu** – je definováno především délkou času, po který jsou vězni pod přímým vlivem zaměstnanců VS včetně doby, kdy pracují, strukturou a obsahem nabízených aktivit, včetně speciálních metod zacházení (skupinová a individuální terapie apod.);

- **celková aktuální situace a atmosféra ve věznici** – se mění v čase a činit v penitenciárním prostředí jakékoliv prognózy je velmi obtížné (je závislá na momentální vnější situaci ve společnosti, vnitřní situaci ve věznici, aktuálním složením vězňů, např. ve věznici se soustředí větší skupina vězňů – rozvracečů, apod.);
- **nutnost zajištění vnitřní a vnější bezpečnosti věznice** – z tohoto pohledu musí být věznice bezpečné (tzv. „vnitřní bezpečnost“) a zabezpečené (vnější ostraha). Jakákoliv bezpečnostní opatření s sebou přináší řadu nepopulárních úkonů a opatření (prohlídky cel, osobní prohlídky, pohyb vyzbrojených a uniformovaných příslušníků apod.) a tím se významně podílí na stavu a výši napětí mezi vězni a personálem. Specifickou součástí jsou i režimová opatření (pevně stanovená doba jídel, budíček, večerka, vycházky), pohyb pod dozorem ve výkonu vazby a ve věznicích typu C, D);
- **materiální a technické podmínky** – vybavení cel a dalších zařízení pro vězně;
- **zaměstnávání vězňů** – nabídka vhodné práce, její patřičné ohodnocení. Mnoho vězňů např. velmi pozitivně hodnotí, že během výkonu trestu často splatí alespoň část dluhů z trestné činnosti nebo na výživném;
- **možnost sportovního, kulturního a zájmového vyžití** – je především limitováno prostorovými možnostmi věznic i finančními zdroji na nákup zařízení a pomůcek.

Trest odnětí svobody ve své tradiční podobě je fakticky trestem odnětí svobodného pohybu a příležitostí k uspokojování řady i primárních, tj. biologických potřeb. Úspěšné „přežití“ tradičního výkonu trestu odnětí svobody vyžaduje adaptaci na život vězeňské subkultury. Adaptace v tomto smyslu znamená přijetí subkulturních norem a pravidel, značně odlišných od obecně platných, dále osvojení si nových, z hlediska „přežití“ výhodnějších vzorců chování a postupné vyhasínání adaptivního chování potřebného k životu mimo vězení.

Výše uvedené však neplatí všeobecně. U části vězňů, zejména odsouzených ke krátkodobým trestům odnětí svobody, tato negativní forma adaptace nenastane nebo se fatálně nerozvine a tento člověk se po propuštění bez problémů zařazuje zpět do běžného života. Na druhé straně je však nemalý počet těch, jejich pobyt na svobodě je nebezpečný z hlediska recidivy kriminálního chování a nikoliv zřídka i možné eskalace jeho závažnosti. Tito lidé se na svobodu dostávají zpravidla po mnoha letech strávených ve výkonu trestu a pokud recidivují, je interval mezi jednotlivými pobyty ve vězení (pobyty na svobodě) relativně krátký a se stoupajícími počty odsouzení se zkracuje.

Prizonizace má dvě složky:

1. **institucionalizaci**, jako výsledek adaptace na přísně a vysoce organizovaný život ve vězení (časový rozvrh dne, způsob nařízeného způsobu vystupování a chování vůči personálu, důraz na pořádek a vnější kázeň, apod.). Výsledkem bývá ztráta aktivity, život „ze dne na den“. Až na výjimky této formě podlehnou všichni vězni. Typickým znakem je povrchní, předstíraná poslušnost a slušnost. Oslabuje se schopnost adaptace na život na svobodě a naopak se upevňuje akceptace vězeňského způsobu života. U části odsouzených se vytváří syndrom tzv. dobrého (bezproblémového) vězně, který se vyznačuje dobrým přizpůsobováním se,

chováním se podle požadavků a očekávání vězeňského personálu a zejména ovládním všech legálních i nelegálních technik ke zvládnutí života ve věznici.

Jiná, nikoliv malá, část vězňů projevuje odpor a poruchové chování proti institucionalizaci. V této skupině převažují zejména prvověznění. Pokud se v této skupině vyskytnou i recidivisté se zkušenostmi z předchozích pobytů ve vězení, jsou většinou příčiny v osobnosti odsouzených. Všeobecně však platí, že bezporuchový průběh výkonu trestu odnětí svobody je typický pro kriminální recidivisty, protože mnoha těmto vězňům stav, kdy žádnou vlastní aktivitu vyvíjet nemusí a mají vše zajištěno, velmi vyhovuje.

Vzpírání se institucionalizaci vyvolává protitlak nejen spoluvězňů, ale paradoxně i personálu, protože tento vězeň představuje problém. Vedle výše zmíněného syndromu „dobrého vězně“ vzniká syndrom „problémového vězně“. Zejména ve skupině prvovězněných je vězeň postihován (a to i kázeňskými tresty) za to, že se odmítá podřídit desocializačním tlakům přísných pravidel a tradic. Uvnitř skupiny vězňů je na tohoto vězně vyvíjen psychický, nikoliv zřídka i fyzický nátlak, protože „dělá problémy“. Pokud se postižený obrátí o pomoc na personál věznice (psychologa, speciálního pedagoga, vychovatele) je ostatními chápán jako zrádce a donašeč (ve vězeňském argotu „bonzák“) a vystaven v lepším případě ostrakizaci, v horším případě šikaně. Vězni se snaží do své hry zatahnout mystifikací a manipulací personál a osnovují na tohoto vězně různé léčky (v argotu „sjíždět tunely, intriky, voltry“). V praktické podobě mu dávají do osobních věcí nepovolené předměty (ostré bodné nástroje, nože, drogy, apod.) nebo vykonstruují smyšlenky o přípravě útěku, nedovolených stycích, apod., vše s cílem vyvolat kázeňské potrestání tohoto vězně a jeho vymístění z jejich kolektivu buď do jiné části věznice nebo do jiné věznice. Tyto akce bývají mistrně připraveny a čelit jim vyžaduje značnou odbornou erudici a zkušenost z práce s vězni. Podobné intriky vězni osnovují i na jim nepohodlné zaměstnance.

Tento vězeň, který se pod intenzivním tlakem jen obtížně orientuje, se pak dopouští i prokazatelných porušení vnitřních řádů věznic a proto se dostává do střetu i s personálem. Složitost situace umocňuje především právníké chápání problematiky, jelikož skutek (kázeňský přestupek) se prokazatelně stal. Zaměstnanec vězeňské služby s kázeňskou pravomocí pak může jen obtížně tolerovat přestupek u jednoho (prvovězněného) a jiného (recidivistu) za něj postihnout. Pokud tak učiní, ostatní vězni si na tento postup zpravidla ihned stěžují a jejich stížnosti bývají prošetřujícími orgány uznány za oprávněné. Výjimku tvoří případy, kdy z lékařské nebo psychologické zprávy vyplyne „snožená zodpovědnost“ (zde nikoliv v trestněprávním smyslu) vězně za své chování. Navíc, pokud by zaměstnanci včas tyto projevy neeliminovali, vymkla by se situace záhy z rukou, protože dobrovolná kázeň jako taková je většině vězňů téměř cizí a určité normy jsou schopni akceptovat jen pod silnějším tlakem, než který existuje v běžné populaci na svobodě.

2. **ideologizaci**, je to „proces přizpůsobování se normám, hodnotám, názorům a postojům, které se vytvářejí v neformálních skupinách odsouzených, přizpůsobení se vězeňské subkultuře, která má desocializační charakter. V podstatě jde o nežádoucí formu pravého konformismu. Vězeň tyto hodnoty a normy zprvu

jakoby neochotně a povrchně akceptuje, později však může dojít k identifikaci a ztotožnění se s nimi. Typickým vnějším znakem je přejímání vězeňského argotu. K těmto formám však dochází v porovnání s institucionalizací u relativně menšího počtu vězňů. Většinou jde o „solidární konformitu“, jiní se od hodnot a norem distancují nebo je porušují. Svou roli hraje zejména délka trestu, pracovní zařazení, charakter konkrétní věznice, apod. Mnozí vězni se pak chovají tak, jak by se za normálních okolností (na svobodě) nechovali (homosexuální styky, lhaní, intriky, násilnosti na slabších, apod.). Mnozí recidivisté, zejména pachatelé kvalifikovaných forem trestné činnosti, se od těchto projevů „druhého“ života ostentativně distancují a dávají okázale najevo vězeňskou „pseudočest“. Tu v rozhovorech s personálem obvykle verbalizují „já jsem sice lump, ale tohle bych nikdy neudělal“. Obvykle i proti těmto formám chování druhých razantně vystupují.

Většina vězňů se s tímto chováním vnitřně neztotožní, avšak prezentují je proto, aby nevybočovali z řady. Motivací bývá strach ze silného negativního jedince, snaha zavděčit se mu nebo nevyvolat protitlak vězněné subkultury. Protitlak personálu je sice převážně skrytě kladně ohodnocen, ale většina zkušených recidivistů jej nese nelibě. Proto sami eliminují extrémní výstřelky spoluvězňů, jelikož jejich cílem je především zabránit protitlaku personálu a mít tzv. klid (v argotu „vyhozený kopyta“). Je definován společný nepřítel, symbolický význam nabývá zejména uniforma personálu.

Z praxe starších kolegů a z jejich vyprávění uvádím, že rozdíly v pozici vězně tvořilo např. vlastnictví civilní oděvní součástky, trička, trenýrek, ponožek, zapalovače, před rokem 1989 dnes běžné povolení nosit hodinky atd. Zvláštní symboliku tvořila patrová lůžka, kdy nahoře („na bidle“) spala níže ohodnocená skupina a pokud některý vězeň, který spal dole odešel např. domů nebo z cely a vězni se nedohodli nebo včas nezasáhl personál věznice, docházelo nikoliv zřídka o tato lůžka k bitkám. U některých vězněných osob byly pozice z výše diskutovaného tématu těžko zařaditelné. Tito lidé byli pro spoluvězně (často i zaměstnance) záhadní. Zpravidla byli staršího věku, mlčenliví, ostentativně se stranili vězeňského kolektivu a zejména nedovolené činnosti. Jejich vzdělání a životní historie byly plné záhad a mezer, často i protimluv. Kriminální kariéra bývala atypická, bývali odsouzeni k dlouhodobým trestům odnětí svobody. Stáli v pozadí mnoha stížností, radili vězňům v jejich právních záležitostech (často na obdivuhodně vysoké úrovni), sepisovali jim žádosti, podání a stížnosti. I ti nejotrlejší recidivisté, včetně násilníků, jejichž nejslušnější oslovení pro druhého vězně bylo „vole“ je oslovovali pane a příjmením. Při jednání se zaměstnanci byli až strojeně slušní, stavěli se do role povznesených nad běžné strasti vězeňského života, dávali najevo neverbalizované a nepostizitelné pohrdání zejména mladšími zaměstnanci. Podobnou neformální autoritu měli i někteří kriminálně velmi zkušené vězni, kteří se však rovněž nedopouštěli šikany, násilností, v prostředí vězení byli jako ryba ve vodě. Mnohým z nich bylo násilné chování velmi cizí, jiní se chovali především účelově. Jakoby věděli, že se do vězení budou vracet a jakýkoliv větší průšvih by je diskreditoval do budoucna. Podobně se stávalo, že se dostavil mnohonásobný recidivista a oznámil závažnou trestnou činnost vězňů směřující k útěku nebo proti zdraví zaměstnanců. Účast v podobné závažné mimořádné události nebo její přípravě vede k tomu, že je na její aktéry soustavně obrácena pozornost personálu, není jim umožněn volný pohyb a nemohou se, ani při dalším

uvěznění po mnoha letech, dostat na lukrativní, vezni pozitivně hodnocená místa. Proto velmi často reagovali slovy, že by něco takového nikdy neudělali. K personálu se chovali slušně, rádi zavtipkovali. Pracovali jako tzv. „táborové myši“ – v kuchyni, údržbě, prádelně, uklízeči apod. nebo chodili pracovat mimo areál věznice (v argotu „volná komanda“ či „volnopohybáři“). Z tohoto bezproblémového chování jim v rámci vězeňského systému vyplývala řada výhod.

Podmínky pro stanovení hloubky procesu prizonizace:

- inteligence odsouzeného
- stabilita osobnosti odsouzeného
- stupeň disociality a demoralizace
- ochota a schopnosti přizpůsobit se neformálním vězeňským skupinám
- sklon k abnormálnímu sexuálnímu chování
- ochota účastnit se zakázaných činností
- rozsah a druh extramorálních vztahů
- délka trestu
- formy a metody výchovného působení

Hloubku prizonizace lze ovlivnit i uvnitř vězeňských zařízení a to jak pozitivně, tak negativně, např.:

- zařazení vězně do kolektivu s ohledem na stupeň kriminální infekce (oddělování více narušených vězňů od méně narušených)
- přítomnost vězňů selhávajících ve standardních podmínkách výkonu trestu v kolektivech (umístování máloadaptivních vězňů nebo vězňů s výraznými osobnostními problémy nebo zátěží – alkohol, drogy, porucha osobnosti do specializovaných oddělení)
- technická, bezpečnostní, režimová a výchovná opatření realizovaná ve věznici (úroveň práce, dozor personálu, předcházení násilnostem, apod.)
- tlak vytvářený násilníky a agresory, atmosféra strachu
- tetováž, zejména na stále odkrytých částech těla (obličej, krk, zápěstí)

Indikátorem hloubky prizonizace je konkrétní chování vězně ve vězení, jehož prostředí se výrazně odlišuje od běžného sociálního prostředí mimo vězení. O kolektivech vězňů nelze uvažovat jako o kolektivech v běžné populaci. Zvýšeným výskytem osob s různými psychickými problémy vznikají ve vězeních specifické sociální skupiny, které mají řadu zvláštností. I proto lze jen obtížně určit vztah mezi prizonizací a recidivou.

Často se vracejí právě tzv. „dobří vězni“, jejich trestná činnost je zpravidla majetkového, relativně specializovaného a opakovaného charakteru. Stejně tak se často vracejí vězni multirecidivisté, vězni trpící poruchami osobnosti, s plynulým abúzem alkoholu nebo drog nebo násilníci, pachatelé tzv. běžné násilné trestné činnosti – rvačky, ublížení na zdraví, loupeže (ve formě tzv. přepadaček, což jsou loupeže zpravidla bez použití zbraně nebo hrubého násilí). U pachatelů trestných činů se sexuální motivací (zejména znásilnění) dochází spíše než k opuštění kriminální dráhy k eskalaci násilí. Zde je třeba dodat, že většina znásilnění je páchána situačně a jejich pachatelé netrpí parafilii.

Právě nositelé prizonizace znamenají velkou psychickou zátěž pro kriminálně nenarušené spoluvězně, zatímco z hlediska personálu je jejich chování v rámci vnějších projevů téměř bezporuchové a nekonfliktní.

Nelze dále do budoucna přehlížet tu skutečnost, že existují nikoliv malé skupiny vězněných kriminálních pachatelů, kteří jsou resistantní vůči výchovnému zacházení. Tato jejich resistance bývá dlouhodobá a začíná často již v dětství, když se nedaří korekce jejich některých nepříznivých osobnostních vlastností a způsobů chování. Máme za to, že nemusí být ani přítomna porucha osobnosti nebo poruchy chování. Tuto resistenci často vykazují zejména multirecidivisté, ale rovněž pachatelé nespécifických forem kriminality. Příkladem může být nájemný vrah. Většina znalců – psychiatrů a psychologů se přiklání k názoru, že ne vždy jde u těchto lidí o masivní poruchy osobnosti či jiné duševní problémy. Problémem může být to, že dotyčný je zpravidla nejprve dopaden policií a k jeho zkoumání se přikročí již s vědomím toho, jaké skutky spáchal.

Podobně u kvalifikovaných pachatelů kriminality „bílých límečků“ nacházíme jen zřídka výrazné psychické problémy, směřující k obecně asociálnímu a společností odmítanému chování (pomineme-li jejich trestnou činnost, která však většinou směřuje vůči anonymní oběti – bance, podniku atd. – oběť není individuálně určitelná). Psychologové většinou nacházejí u tohoto druhu pachatelů zvýšený egocentrismus a zejména změny v hodnotovém systému. Tito lidé naprosto absentují v projevech jakýchkoliv druhů běžné majtkové i násilné kriminality i kriminality mravnostní.

Zacházení s nimi ve výkonu trestu je složité. Vykazují všechny znaky „normálního“ člověka. „Venku“ žili spořádaně jako vzorní otcové rodin, neporušují běžné sociální normy jako obyčejní a mravy, není na nich nic nápadného. Ve výkonu vazby se u nich (především díky intelektu a struktuře osobnosti) neprojevují zpravidla masivní adaptační problémy a pokud ano, vyhledávají rychle pomoc lékaře, psychologa a dalších specialistů. Mají obvykle střední a vyšší vzdělání, v jejich anamnézách nenalzáme nápadnosti. Adaptační potíže dobře překonávají i proto, že je s vysokou frekvencí navštěvují obhájci (tito pachatelé bývají obvykle velmi solventní), kteří jim přináší nejen kus „civilního světa“, ale i z profesionální povinnosti naději na brzké propuštění či alespoň mírný trest. Tito lidé umí se zaměstnanci často účinně manipulovat právě proto, že se svými postoji, chováním, názory a vystupováním nijak neliší od „běžného“ člověka. To bývá první krůček k navázání nepřipustných kontaktů, vynášení zpráv či donášení nedovolených předmětů do věznic vstupujícími osobami, včetně některých zaměstnanců.

Podobně lze mít za to, že mnoho kriminálních skutků má významnou situační komponentu. Znamená to, že je-li přítomna tato situační komponenta, pak za určité situace dochází k určité formě kriminálního chování.

V běžných denních situacích života ve vězení se u všech výše zmíněných typů – většiny z nich (multirecidivisté, monotrovní recidivisté, pachatelé vyšších a netradičních forem kriminality a mnozí situační pachatelé) neprojevují žádné nápadnosti. Nemají problémy s hygienou, obecnou lidskou slušností, nepropůjčují se k šikaně a násilnostem. Vyhýbají se všemu, co by mohlo zhoršit jejich pozici v očích personálu. Jejich obhájci často žádají o vypracování posudku o chování ve výkonu

vazby, který předkládají soudu a očekávají, že slušné chování může svým způsobem být příznivou okolností v uvažování soudce ve prospěch pachatele. Kladné hodnocení je pak nezbytnou podmínkou k přerušení trestu či pozdější žádosti o podmíněné propuštění apod. Do jaké míry jde o korektivní vliv trestu a do jaké míry o chování účelové je jen velmi obtížné definovat.

Velmi rozšířenou formou „druhého života“ jsou i tzv. „kolchozy“. Základem existence kolchozů je černý trh, spleť pavučina neformálních trhů, jejichž prostřednictvím vězni získávají a směňují dovolené i nedovolené věci. Kolchoz je seskupení zpravidla 2 – 4 solventních vězňů či tzv. silných jedinců (králů, kingů, valdičáků, barákovéjch apod.), tedy těch, kteří disponují penězi a značným vlivem. Navzájem se podporují finančně a psychicky, jejich cílem je však ovládat kolektiv vězňů, resp. celou ubytovnu. V rámci kolchozu skupují různé druhy zboží a v případě jeho nedostatku mezi ostatními, je s vysokými přírážkami prodávají nebo poskytují jiným za úsluhy. Např. vězeň, který nemá peníze a je silný kuřák, s nimi vyměňuje cigarety za jídlo, léky, dělá jim posluhu apod.

Kolchozy vznikají jako následek deprivace z absence zboží, které je v běžném životě považováno za samozřejmé. Jsou to oděvní součástky (slušivé a padnoucí), cigarety, zapalovače, různé druhy potravin, pochutin a pamlsků, alkohol a drogy, mobilní telefon apod. Výběr není omezen jen vlastnictvím věci jako takové, ale i možností výběru kvality, ceny a atraktivnosti.

Kolchozy rovněž ovládají černý trh se zakázaných artiklem, získaným zpravidla ilegální cestou. Jsou to zejména drogy, alkohol, ale i zprostředkování vynášení či předávání zpráv (zejména z vazby), mobilních telefonů apod. Nezřídka se „obchoduje“ i s homosexuálně orientovanými vězni nebo těmi, kteří se k těmto praktikám v rámci latentní homosexuality propůjčí. Tyto praktiky velmi často hraničí se šikanou, která je další závažnou formou druhého života.

Další formou druhého života je „organizování hazardních her“ za platidla či úsluhy. Jde o činnost, která je mnohým vězňům důvěrně známá z civilního života. Její negativní dopady ve vězeních jsou nepřímé, jde v podstatě o obírání řady vězňů o peníze, jídlo apod.

Výkon vazby a zejména výkon trestu odnětí svobody je místem, kde se sociálně patologické jevy kumulují. Vznikají v něm různé vězeňské quazisystémy a struktury, které jsou si v některých ohledech ve všech vězeních podobné, v některých ohledech však vykazují značné odlišnosti. Zejména psychicky labilnější vězni mají velice často tendence upínat se na dominantní, silné jedince z řad osob s pokročilou kriminální infekcí. Vedle případů, kdy jim imponuje právě kriminální kariéra zkušenějšího vězně jsou častější ty, kdy se mladý, ve vězení nezkušený prvovězňový člověk upne na narušeného jedince aniž je schopen rozpoznat jeho skutečný charakter např. proto, že tento vystupuje jako jeho ochránce.

Ze svých zkušeností si vzpomínám na mladistvého pachatele brutální vraždy a pokusu o vraždu. Po přijetí do vazební věznice, když jsme prováděli poučení o vnitřním řádu vazební věznice pronesl, že jej to nezajímá, že chce najíst a to „něco pořádného, ne žrát nějakou polívku“ a že se chce jít dívat video, že nebude sedět na cele.

Pozvolna tak velice často dochází k postupné změně hodnotové orientace, následované prvními příznaky kriminální infekce. Za určující hledisko považujeme v penitenciárním prostředí sociální roli a sociální status, který vězeň uvnitř vězeňské subkultury zaujímá.

Hodnotový systém značné části vězněné kriminální subkultury (zejména dlouhodobě nebo opakovaně vězněných) je odlišný či změněný od systému hodnot a norem tak, jak jej chápe společnost. Dokonce i sociálně negativně deviantní skupiny „na svobodě“ (kriminální party, gangy) vykazují částečně odlišný hodnotový a normativní systém, než je k tomu v uzavřeném kolektivu vězňů.

Uvnitř vězeňských kolektivů jsou přítomny i zvláštní systémy pseudo hodnot a norem, které vytvářejí a zvyšují sociální status vězně uvnitř vězněné kriminální subkultury, i když za obdivem a respektem některých vězňů k těmto tzv. „silným jedincům“ se často skrývá strach.

- **závažnost spáchaného trestného činu** – značné prestiži u většiny vězňů se těší pachatelé medializovaných a zdařilých loupeží a přepadení bank, pošt, transportů peněz. U pachatelů vražd není situace jednoznačná. Část vězněné subkultury vysoce cení tyto trestné činy spáchané na policistech, ochrankách bank či na přepadení transportů peněz, zejména v přestřelkách atd., naopak negativně vraždy starých a bezmocných lidí, dětí, apod. Jelikož tito pachatelé jsou obvykle odsouzeni k dlouhodobým trestům odnětí svobody, postupně upadne jejich trestný čin v zapomnění a jako tzv. „kmeti“ mají mezi ostatními značnou autoritu.
- **vězeňská demografická osobní historie vězně** – zda vykonával trest v některém „pověstném“ vězení, např. Mírov, Valdice, v zahraničí
- **doba** – strávená celkově ve výkonu trestu i délka pobytu v konkrétní věznicí
- **participace na formách organizovaného zločinu**
- **solventnost vězně** – jeho schopnost opatřit zakázané a nedovolené věci nebo disponování těmito věcmi
- **schopnost nebo možnost ovlivnit** rozhodování zaměstnanců vězeňské služby, styky a vazby na zaměstnance (nezaměňovat s korupcí personálu)
- **vězni pozitivně hodnocené vnější znaky** – vyvinutá muskulatura, ovládání bojových umění, schopnost sjednat si respekt násilím, tetováž
- **osobní penitenciární historie vězně** – známý útěkář, organizátor či účastník vzpoury, pachatel útoku na zaměstnance vězeňské služby
- **mediálně známí vězni** – nájemní vrazi, podvodníci, defraudanti a jejich častá nekritická popularizace sdělovacími prostředky
- **prestiž pracovního zařazení vězně** – vysoce jsou hodnoceni vězni z vnitřních provozů – údržbáři, kuchaři, chodbaři apod., v argotu tzv. „táborové myši“. Dlužno dodat, že většina z nich se však od běžných vězňů ostentativně distancuje a spíše se snaží dobře vycházet se zaměstnanci. Takovéto zařazení jim totiž většinou nese řadu výhod – kulturní vyžití, delší návštěvy, opuštění věznice, pravděpodobnost zkrácení trestu apod.

Naopak negativně jsou hodnoceni a lze říci, že je vůči nim uplatňována ostrakizace uvnitř vězeňských kolektivů tito vězni:

- pachatelé sexuálně motivovaných (mravnostních) deliktů spáchaných na dětech (v argotu tzv. „prcačkáři“)
- vězni podezíráni ze spolupráce s policií nebo VS („bonzáci“, „práskači“, „donašeči“, „vtěrky“, „zpěváci“, „zlatí slavíci“)
- mentálně insuficientní („diliny“, „paka“, „neandrtálci“, „pakárny“)
- se sníženou tělesnou hmotností
- psychicky oslabení nebo odchylní jedinci
- vězni se sníženou adaptační kapacitou, nekomunikativní, s obtěžujícím chováním
- vězni mající potíže s hygienou
- vězni s nápadnými neurotickými projevy (tiky, projevy obsedantně kompulzivními)
- vězni s viditelnými kosmetickými vadami a nápadnostmi
- vězni s viditelnými kožními onemocněními či defekty (vyrážky, lupénka)
- vězni trpící přenosnými infekčními nemocemi (HIV, hepatitis B, C)
- vězni s odlišnou sexuální orientací (není jednoznačné)
- vězni zneužívající drogy nebo na drogách závislí (není jednoznačné)
- vězni s obtěžujícím nebo podivínským chováním

Jaksi mimo toto kontinuum stojí vývoj chování vězně během výkonu trestu. Jeho hodnocení z pozic zaměstnanců a z pozic vězňů se většinou výrazně liší. Např. v kriminální subkultuře jsou tabuizovány projevy pocitů viny. Rovněž vzdělávací a další aktivity nejsou v žebříčku hodnot příliš vysoko a jsou tolerovány a mnoha vězňů vyhledávány proto, že přinášejí určité výhody a nadstandarty proti druhým. Těmito nadstandarty může být pohyb venku mimo ubytovnu, možnost být ve společnosti lidí „z venku“ (např. z nevládních neziskových organizací).

Často lze mezi vězňů pozorovat i silnou solidaritu a kamarádství. Vzájemně si pomáhají a při rozhovorech s personálem uvádějí, že je ten druhý „drží“. Tyto vztahy bývají zejména mezi vězňů s homosexuální orientací, ale neomezují se jen na tuto skupinu. Vězňů se zejména důvěřují ve svém vyprávění o trestné činnosti, podporují se v názorech, že jsou odsouzeni neprávem nebo alespoň příliš přísně. Rovněž si sdělují své často smyšlené nebo výrazně upravené osudy. Zejména důvěřiví a ve vězení málo zkušení vězňů často protřelým recidivistům nebo podvodníkům sdělují adresy svých blízkých a jiné záležitosti osobního charakteru. Ty jsou pak jimi někdy zneužity.

Tuto solidaritu, byť na první pohled tak vypadá, nevztahujeme na solidarizační efekt způsobený činností personálu. Solidarita s vězněm, který je nějakým způsobem omezen či potrestán personálem, je povinností, která je vyvolána skupinovým konformismem.

Podmínkou účinnosti jakékoliv sankce je její individualizace. Uplatněna by měla být v co nejkratší době po provinění. Zbaví-li se jedinec chování, za které byl potrestán, nebo jej lituje a potvrzuje to i činy, pak musí být odměněn, např. tím, že mu nebude provinění připomínáno a za své dobré chování bude chválen. Problémem je stereotypní

vnímání těchto lidí na základě předsudků („škatulkování“, „nálepkování“ neboli „etiketizace“) a jejich následná sociální stigmatizace.

4. Poruchy chování během uvěznění a jiné příbuzné pojmy používané v odborné literatuře

Ve vězení často obvinění či odsouzení produkují neobvyklé chování. Jde o chování, které připomíná běžné psychiatrické kategorie duševních poruch, ale není duševní poruchou ve vlastním slova smyslu. Toto chování se nazývá různými způsoby: poruchy chování během uvěznění, abnormální chování, abnormality apod. Uvedu koncepci vězeňského psychologa PhDr. Vladimíra Mařádka (PhDr. Mařádek, 1997), který navrhl důsledně rozlišovat abnormální a anomální chování vězňů.

4.1 Abnormální chování

pojem abnormalita (abnormita) se vysvětluje jako zvláštnost, nepravidelnost či odchylka od obvyklého jevu. Pro abnormalitu je typický výskyt na statické hranici do 5% Gaussovy křivky variability. Kritériem označení něčeho za abnormalitu je zde hledisko kvantitativní. Za abnormální je označená např. jak superiorní, tak i inferiorní úroveň inteligence. Přidáme-li k hodnocení současně hledisko kvalitativní a označíme abnormální na rozdíl od anomálního za patické, musí se za chorobný považovat i vysoký stupeň intelektových schopností, zcela mimořádný motorický výkon apod.

Abnormální chování je chováním patickým (chorobným), a potřebujeme kromě terapie psychologickými prostředky a léčení chemoterapií, vyjimečně i chirurgicky. Naproti tomu pojem patologické chování není přesný, jelikož zde se jedná o pojem týkající se nauky o patických jevech. Za abnormální chování ve vězeňském prostředí považujeme chování, v jehož základě stojí duševní porucha nebo přímo duševní nemoc. Jde o organopatie, oligofrenie, psychopatie (poruchy osobnosti) včetně psychóz, ale i těžších neuróz a o reaktivní psychické poruchy. Do abnormálního chování nezařazujeme všechny typy sebevražd a ani všechny druhy sebepoškozování. Rozdíl mezi poruchou nebo nemocí je v tom, že buď jde o trvalé vybočení z normy, trvalé postižení nebo stav dynamický, měnící se.

Mezi abnormální chování patří: - těžké psychopatie,
- poruchy intelektu,
- psychózy,
- vazbové a vězeňské psychózy či neurózy,
- drogové závislosti.

I když většina vězňů, u kterých se toto chování vyskytuje, by patřila do psychiatrických léčen, ve většině případů tak tomu není. Psychopaty zvládají specializovaná oddělení některých věznic (např. věznice Mírov či Plzeň – Bory). Také obvinění i odsouzení s mírnějšími poruchami intelektu jsou ve všech věznicích

a vazebních věznicích. Ani toxikomani nejsou umísťováni mimo vězeňská zařízení. Jedinou kategorií psychických poruch, které nemohou být a nejsou umísťovány ve věznicích, jsou poruchy s akutní psychózou. Tito vězni jsou nejdříve diagnostikováni ve vězeňských psychiatrických zařízeních (Praha, Brno) a pokud se duševní nemoc potvrdí, jsou exkulováni a umístěni do nevězeňských psychiatrických zařízení (v těchto případech může být soudem nařízeno i tzv. ochranné léčení).

Všechny uvedené jsou z velké části eliminované odbornou intervencí specialistů Vězeňské služby ČR jako jsou vychovatelé, pedagogové, psychologové, sociální pracovníci, ale i lékaři a terapeuti. Svě místo má i vězeňská komunita, která svými rozhovory, povídáním ať již pravdivým nebo smyšleným baví, rozptyluje a vězeňskou kohezí, etnickou kohezí, vytváří předpoklady k nadějím, fantazii a snění, což posiluje sebevědomí a snižuje napětí, zátěž i stres i u abnormálně chovajících se jedinců. Důležitým prvkem autoterapie vězně je i vězeňské zastírání, mlčení a tajemství každého vězně, které vytváří posilující tendenci a naděje vězeňskou zátěž zvládnout.

4.2 Anomální chování

pojem anomálie se používá ve smyslu nepravidelnosti nebo odchylky od pravidla, normálu či toho, co je typické, ale na druhé straně nezahrnuje anomálii do patologického stavu.

Anomální chování nedosahuje úrovně patologie, i když se vždy jeví jako zjevná odchylka od normy. Ovlivňování a terapie tohoto chování se výhradně děje psychologickými prostředky. Výše uvedeným chováním rozumíme takové chování, které není duševní poruchou či nemocí, ale vyznačuje se vyjímečností a odchylností.

Má tři skupiny výrazných znaků, které nacházíme u postiženého jedince:

- změny emotivity,
- spíše osobnostní změny,
- behaviorální změny (tj. změny ve vlastním chování).

Pojem anomální ve smyslu anomální osobnosti běžně používal významný psychiatr prof. Vladimír Vondráček. Celkově dělil osobnosti na normální a patické. Mezi normálními nacházel dva subtypy – standartní (běžné) a od standartu odlišné (akcentované) osobnosti. Na první pohled by toto pojetí zařazovalo anomální osobnosti do jevů patických, ale není tomu tak. Anomální osobnost je takovou, která se v nějakém ohledu vymyká z běžného průměru, ale podstatněji tím netrpí sama ani její okolí. Obdobné vymezení anomální osobnosti (jako mezistupně mezi normální osobností a osobností trpící psychopatií či neurózou) obsahuje Psychologický slovník Pavla Hartla (Praha, 1994).

Anomalita jako porucha chování: pojem porucha chování je velmi široký. Ve vertikálním průřezu jsou za poruchy chování považovány jak nepřiměřené chování, neadekvátní reakce dítěte či adolescenta na výchovné podněty rodičů nebo vychovatelů, chování společensky nepřijatelné, tak dokonce i chování kriminální. Také v horizontálním průřezu (zdravý – nemocný) se nazývají poruchami chování na jedné straně nepatické symptomy krizového stavu a na straně druhé produkce psychotického

pacienta. Jak rozhodnout, která z kategorií poruch je anomálním chováním, a která už je chováním abnormálním, spadajícím do oblasti duševních poruch a nemocí. Pravděpodobně by se široké spektrum poruch chování dalo s určitými výhradami rozčlenit do dvou skupin, a to na chování nežádoucí a chování deformované, když použijeme společensky hodnotící měřítko.

Anomalita v penitenciární realitě: penitenciaristé se setkávají běžně u vězňů s chováním, které se výrazně odlišuje od normy a dá se chápat jak chování anomální, tak abnormální. Výskyt tohoto chování ve vězeňských zařízeních není jen teoretickým problémem, ale praktickou otázkou prvořadé důležitosti, protože na většinu poruch chování vězňů musí vězeňský personál reagovat.

Za nejtypičtější anomální chování ve vězeňském prostředí se dá považovat:

- a) krize (vězeňská krize),
- b) sebepoškozování,
- c) agrese,
- d) šikanování,
- e) násilí mezi vězni,
- f) autodestruktivní jednání,
- g) latentní anomální chování,
- h) útoky, pokusy o útoky z vězení.

Jinou koncepci poruch chování u vězňů předložil již v roce 1969 vězeňský psychiatr Josef Drtil (Drtil, 1969). Autor hovoří o abnormálním chování, které chápe obecně jako narušení společenské normy. Všechny abnormity rozčlenil dále na dvě velké skupiny: skupinu agrese (autoagrese, heteroagrese) a skupinu selhání (nevykonávání přikázaných úkolů, odmítání práce, špatný pracovní výkon, apod.). V etiologické oblasti autor pokládal za významné zkoumat v penitenciárních podmínkách u konkrétních vězňů tzv. přípravné období, které časově předchází společenské nedostatečnosti. Pro komplexnější etiologické vysvětlení nabízí drtil jednak příčiny v osobnosti vězňů, konkrétně v oslabeném osobnostním terénu na bázi psychopatie, sníženého intelektu, encefalopatie, neurózy či epilepsie, a jednak ve spolupůsobení zátěže v situaci uvěznění.

Ty sedají rozdělit do šesti základních skupin:

- zátěž vyvolaná věznicí jako institucí,
- zátěž vyvolaná pracovním zařazením,
- zátěž vyvolaná pobytem ve skupině odsouzených,
- zátěž vyvolaná rodinnými poměry, které vznikly v průběhu výkonu,
- zátěž vyvolaná poměry v sexuálním životě,
- zátěž vyvolaná změnami zdravotního stavu.

Je možné uvést i třetí pojetí poruch chování ve vězení, které předložil slovenský forenzní psycholog Anton Heretik (Heretik, 1994) nebo Marie Sotolářová (Sotolářová, 1984). Tito autoři nerozlišují anomální a abnormální chování. Hovoří krátce o abnormalitách a zahrnují zde (uvedu příklad A. Heretika) tyto poruchy v chování vězňů:

- Ganserův syndrom,
- puerilismus,
- pseudodemence,
- agresivita (od automutilace k heteroagresi až po suicidální jednání),
- simulace duševních chorob,
- deprivační homosexualita,
- toxikomanie (farmakofágie = nadměrná konzumace léků),
- a psychogenní psychózy.

Pokud se ještě jednou vrátím k rozlišování anomaly a abnormality, lze uvést, že v české (československé) psychologické a psychiatrické literatuře existuje významná tradice rozlišující anomalitu a abnormalitu, a to nejméně ve dvou proudech. První představuje škola československé patopsychologie (Košč, L.: Všeobecná patopsychológia, Bratislava, UK 1974; Košč, L. – Marko, J. – Požár, L.: Patopsychológia, poruchy učenia a správania, Bratislava, SPN 1975) a druhý – výrazná postava československé psychiatrie profesor Vladimír Vondráček (Vondráček, V.: Speciální psychiatrie, Praha, SPN 1970; Úvahy psychologicko – psychiatrické, Praha, Avicentrum 1975).

Zajímavé je, že i Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost rozlišuje zřetelně významy obou slov. Abnormální (abnormálnost, abnormita) = který není normální, je neobvyklý, mimořádný. Naproti tomu anomálie, anomální = knižní slovo pro nepravidelnost, úchylku či zvláštnost. Anomálie je dále uváděna na příkladech tělesné a duševní anomálie, ale i anomálie v chování (Slovník spisovné češtiny pro školy a veřejnost, Praha, Academia 1978).

K duševním anomáliím nebo abnormalitám, jimiž se psychologie zabývá patří:

1. neurózy,
2. psychózy,
3. poruchy osobnosti,
4. psychické poruchy jako následek organického poškození mozku,
5. specifické vývojové poruchy,
6. lehká mozková dysfunkce,
7. psychické poruchy jako doprovodný jev tělesného postižení nebo nemoci.

Specifickou zmínku si zaslouží i pojetí agresivity u vězňů. Vždyť většina poruch chování ve vězení má agresivní komponenty, ať už směrem na sebe či na fyzické nebo sociální okolí. Agresivitu vlastně do oblasti vězeňství přímo zařazujeme, jinak řečeno, bez agresivity není ani trestná činnost ani nastupující výkon vazby či později výkon trestu odnětí svobody.

4.3 Agresivní chování

znamená také chování, jehož záměrem je druhého poškodit.

Příčiny vzniku tohoto chování jsou:

1. vrozená dispozice k agresivnímu chování,
2. vlivy prostředí (rodina – posilování agresivních projevů, nápodoba).

Varianty agresivního chování:

- a) agrese jako reakce neuspokojení různých potřeb,
- b) omezení osobního teritoria,
- c) agrese užitá k obraně,
- d) agrese jako pomsta, apod.

Formou agrese je i násilí mezi vězni a šikanování. Násilí mezi vězni patří k negativním jevům ve vězeňských podmínkách. Lze je zařadit mezi poruchy chování (tzv. anomální). Příčiny násilí mezi vězni jsou různé. Řada z nich vychází z tlaku vězeňské subkultury, někteří z vězňů mají agresivitu zakotvenou přímo ve své osobnostní výbavě.

Šikanování je vlastně specifický druh agrese. Jde o násilné, ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, slabším jedincům. Ve vězeňských podmínkách je šikanování převážně typem anomálního, velmi zřídka abnormálního chování. Boj proti šikanování a jeho projevům by měl začínat již před tím, než se jeho nositelé dostanou do vězení. Tam, kde byla šikana již v předvězeňském životě (např. škola, internát nebo základní vojenská služba), nyní ve vězení může nabývat závažnějších, někdy dokonce obudnějších rozměrů.

Šikanu od ostatních agresí odlišují tyto znaky:

- jde o agresi „tváří v tvář“, je to fyzické násilí, jeho hrozba, hrubý posměch, ponižování nebo duševní zraňování (tzv. psychotraumatizace)
- oběť šikany není schopna účinné obrany, protože je tělesně či jinak slabá, nebo pro převahu agresorů
- oběť je předmětem agrese (šikany) opakovaně

Mezi základní rozdíly v psychologii obviněných a odsouzených patří zejména psychické rozpoložení obviněných, kteří jsou neustále vystaveni stresovým situacím, kdežto tyto jevy se u odsouzených zpravidla nevyskytují, nebo pouze zřídka.

Odsouzení na rozdíl od obviněných jsou již smířeni s uloženým trestem za spáchaný trestný čin, a tedy si již mohou plánovat svůj život dopředu, protože již vědí, kdy mají stanoven konec trestu, kdy mohou požádat o podmíněčné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Mohou se začleňovat do pracovního procesu, pokud to kapacita věznic dovoluje, a je s nimi zahájen plně resocializační program (program zacházení).

5. Nejčastější typy poruch chování během uvěznění

Po obecném teoretickém úvodním objasnění se dále zaměřím na konkrétní nejfrekventovanější poruchy chování během uvěznění. Údaje o nich jsem získával při své každodenní práci ve Vazební věznici Ostrava. Studoval jsem úřední záznamy a rozborů a také vedl rozhovory se svými kolegy – s příslušníky i pracovníky tohoto vězeňského zařízení, např. s vedoucími, specialisty i řadovými dozorcí a strážnými.

5.1 Vězeňská krize

uvěznění je krizí, čili kritickou životní událostí. Někdy se hovoří o tzv. „šoku z izolace“. Pokud se k této základní krizi přidá jiná krize, jde o velmi svízelnou situaci, která se dá výstižně nazvat „krize v krizi“.

Za nejčastější krize v penitenciárních podmínkách se dají považovat:

1. prostá krize z uvěznění (přichází po krátkém pobytu ve vězení),
2. protahovaná (pokračující) krize (prostá krize neodeznívá, ale pokračuje zpravidla pod tlakem subkultury či šikanování),
3. krize z vývojové dynamiky trestné věci (vězeň byl obviněn z dalšího trestného činu, soud byl odložen, apod.),
4. krize maturační (jde o specifickou krizi u mladistvých vězňů – vězeň má sám krizový stav daný problémy s dospíváním a k němu se přidá krize z uvěznění),
5. krize pramenící z rodinné situace (hrozba rozvodu, existenčních problémů nebo úmrtí v rodině).

Všechny krize mají obvykle průběh v několika fázích (viz např. PhDr. Mařádek, 1995):

- I. tušení krize,
- II. propuknutí krize,
- III. popírání krize,
- IV. zjetí krizí,
- V. vyrovnávání se s krizí,
- VI. odeznění krize.

Konkrétní průběh krize má obvykle dvě formy: apatickou (vězeň je skleslý, bez zájmů, ubývá na váze, teskní, nekomunikuje) či výbušně dynamickou (vězeň má neovladatelné chování až do té formy, že je ho třeba dočasně, když ztratí kontrolu nad svým chováním, upoutat na lůžko).

Každá věznice má zřízeno tzv. krizové oddělení, což je několik málo speciálně vybavených cel. Do izolační cely se umísťují vězni, kteří v agresi nebo jiném masivním neklidu produkují formy chování, při nichž ohrožují sebe i své okolí. Izolační cela je upravena tak, aby se v ní vězeň nemohl sebepoškodit nějakými předměty (např. nábytek, hrany topení, WC, umývadlo, apod.) a eventuálně aby mohl v být v případě potřeby i připoután. Délka umístění vězně na izolační cele je dána pouze nezbytnou dobou (řádově minuty, hodiny), po kterou trvá nepřiměřené chování

a reagování. Do běžných krizových cel se pak umísťují věznění v akutní krizi, kteří si potřebují „odpočinout“ od přítomnosti spoluvězňů a kteří potřebují intervenci psychologa, popř. lékaře. Pobyť na těchto celách trvá řádově několik dnů. Umístěným vězňům na krizovém oddělení je poskytována nepřetržitá péče a stabilní dozor. Po odeznění krizové situace jsou umísťováni zpět na celý mezi ostatní.

Obecně se krize také dají považovat za anomální chování.

5.2 Sebepoškozování

psychopatologie a psychiatrie znají pojem sebepoškozování, tzv. automutilace. Jsou to případy, kdy se těžce duševně nemocný člověk sebepoškozuje. Automutilace se vyskytuje zpravidla u psychóz nebo těžkých psychopatií. Ve vězeňských podmínkách je sebepoškozování velmi časté a nemusí být příznakem psychotického onemocnění.

Příklady tohoto chování či jednání jsou:

- polykání různých předmětů,
- pořezání se,
- vpichování si různých předmětů do různých částí těla,
- držení hladovky (řád výkonu vazby hovoří v tomto případě o odmítání stravy).

V penitenciární realitě je vhodné rozlišovat sebepoškozování na psychotické (jde již o popsanou automutilaci) a nepsychotické (časté u psychopatů, motivem bývá nuda, zábava, protest) a delikventní (subkulturní), které je způsobeno především tlakem vězeňské subkultury. Psychotické sebepoškozování patří do abnormálního chování, sebepoškozování nepsychotické a subkulturní lze zařadit k chování anomálnímu. Každý případ sebepoškozování řeší vězeňský personál, specialisté a lékaři a vede se o něm předepsaná dokumentace. Řada „sebepoškozovačů“ se sebepoškozují opakovaně.

5.3 Drogová závislost

vězeň, vězení a droga – to je právem silné spojení i v podvědomí laické veřejnosti. Ve věznicích je řada jedinců, kteří holdovali drogám i v „předvězeňském životě“. Mnozí se to ale naučí až ve vězeňských zařízeních, přes veškerou snahu vězeňského personálu jim v tom zabránit. Před vysokým nápadem zneužívání drog v celé společnosti po roce 1989 znamenalo vězení zneužívání drog především zneužívání léků. V současnosti sílí pokusy dostat do věznic i tvrdé drogy, nebo je zde i vyrábět.

Pro drogovou závislost se používají i pojmy narkomanie (není zcela vhodný) a toxikománie. Modernějšími pojmy jsou úzus (užívání nebo užití drogy v přijatelném množství, době a věku i přijatelným způsobem) a abúzus (zneužívání či lépe řečeno nadměrné používání drog, zpravidla s návykem).

Klasické členění drogové závislosti je do 10 základních typů:

1. morfin
2. alkohol a barbituráty
3. kokain
4. cannabis – konopí (hašiš, marihuana)
5. amfetamin
6. katha
7. halucinogeny (zde je řazeno i čichání těkavých látek, tzv. sniffing)
8. analgetika, antipyretika
9. tabák
10. kofein

Toxikomani ve vězeňských zařízeních jsou lékařsky evidováni a vězeňský personál v podstatě zabezpečuje abstinenční režim. Výdej léků vězňům je prováděn pouze vrchními dozorci (nebo přímo zdravotníky) a to jen léků předepsaných lékařem.

Drogová problematika ve vězeňském prostředí se liší ústav od ústavu, ale některé rysy jsou společné. Mnozí odsouzení a jejich blízcí se snaží „propašovat“ do vězení drogy různými cestami, např. kontaktními návštěvami a balíčky. Vězeňská služba se snaží tyto zdroje omezit, takže ve věznicích s dozorem může odsouzený dostat prakticky jen dva balíčky do roka, které jsou pečlivě prohlíženy. Projdou rentgenem, očichá je vycvičený pes a prohlídne vychovatel. Přesto i za těchto podmínek je určité nebezpečí proniknutí těchto látek, neboť lidé jsou velmi vynalézaví a volí stále rafinovanější úkryty. Napodobí k nerozeznání originální balení, např. kosmetických a hygienických potřeb – šampony, zubní pasty, masti. U žen jsou s oblibou zasílány hygienické vložky nebo tampony, které jsou namáčeny do pervitinu. Drogy mohou být také schovány do tranzistorových přijímačů, do vadných nebo náhradních součástek, televizorů, které lze při kontrole lehce přehlédnout. Jedná se tedy o souboj zkušenosti a informovanosti vychovatele, který provádí kontrolu balíčku, a rafinovanosti blízkých odsouzeného.

Při kontaktní návštěvě samozřejmě opět dohlízejí příslušníci vězeňské stráže a po ní jsou odsouzení prohlédnuti. Ale toto rovněž není absolutní bariéra.

Po požití drog ve věznicích můžeme spatřovat tyto příznaky: vpichy, zarudlé mnohdy hnisající červené terče způsobené vpichem stříkačky přes oděv, rozšířené oční zornice, zvýšený psychomotorický neklid, nebo naopak nápadnou apatii, nekoordinované pohyby při chůzi, potácení, nechutenství, při rozhovoru stále lže. Euforickou náladu může střídát nálada agresivní a to tehdy, když droga doznívá a není na druhou dávku.

Vedle již zmíněných drog se do věznic dostávají i drogy přírodní a to sušené lysohlávky jako silný halucinogen, sušený lýkovec, blín zlomocný a další jedovaté rostliny, jejich dávkování je spojené s odvarem čaje, tabákem a dalších prvků k vyvolání halucinace.

Nejčastější formou drogového zneužití jsou různé formy léků. Ty se do věznice dostávají jednak cestami, které jsem již uvedl, a jednak vlastním zdravotním zařízením té které věznice.

V každé věznici v závislosti na jejích zdravotních potřebách je velmi dobře vybavené zdravotní zařízení s ambulantní a lůžkovou částí. Zdravotní personál má samozřejmě v této oblasti rozsáhlé zkušenosti a pozorně sleduje možné zneužití vydaných léků. Většina léků, u nichž hrozí jejich drogové zneužití, je podávána přímo v těchto zařízeních, přičemž zdravotník sleduje, zda odsouzený skutečně lék požil, to znamená, že sleduje, zda si ho vložil do úst a proběhl polykací reflex. Jenomže někteří vězni se naučili tento reflex věrohodně napodobit, lék ukrýt v ústní dutině a později ho použít pro drogové zneužití.

S léky a ostatními drogami se vede čilý výměnný obchod uvnitř ústavu a tato sféra opět ústí do mnoha konfliktů a i dalších trestných činů. Sama věznice je zdrojem některých návykových a zakázaných látek, které se tu vyrábějí.

Příklady výroby drog ve věznicích:

- „čajíček magoráček“ – je víceméně tolerovaný, nahrazuje některým vězňům lehké drogy. Vyrábí se tak, že do kastrůlku s vařící vodou se hodí celá krabička čaje. Vyrobí se silný vývar, který má lehce euforický a snad i halucinogenní efekt.

- alkohol – je ve věznicích zakázán. Přes kontrolu personálem si vězni najdou určité prostory, kde podnikají nějakým způsobem destilaci různých surovin. Klasický způsob, tzv. lavorovice, spočívá v tom, že se nechá zkvasit nějaká látka obsahující škroby či cukry. Nejčastěji se používá chléb, který se namočí do teplé vody a vyrobí se tzv. kvásek. Někteří nedočkavci už i tento kvásek náruživě ochutnávají. Zkvasit se dá leacos dalšího, např. marmelády, kompoty, apod. Nádoba s tímto materiálem se postaví na vařič, výpary jsou kondenzovány na nějaké další nádobě (např. klasický lavor, odtud lavorovice). Lavor je nějak ochlazován, např. mokrým hadrem, a nakloní se tak, aby kondenzující se alkoholové výpary skapávaly do připravených malých odlivek, které jsou průběžně konzumovány. Zdravotní problematičnost je evidentní, ale navíc to stačí i k tomu, aby si odsouzení navodili opilost, následně se poprali či provedli jiný průšvih.

Nejnebezpečnější cestou, jak se mohou zakázané látky dostat do věznice, je přes příslušný personál. Je to naštěstí cesta velmi vzácná, ale přesto se vykytuje. Musíme si uvědomit, že věznice je prostředí, v němž jsou její zaměstnanci, ať už odborný personál či vězeňská stráž, vystaveni značnému korupčnímu tlaku. Nejklasičtější taktika je, že odsouzený za drobné služby či úsluhy personálu očekává nějaký drobný dárek. Klasická je krabička cigaret, možnost zavolat si domů, apod. Když se toto zaběhne, začne to odsouzený vyžadovat trvale, a když pracovník odmítne, začne ho vydírat, že to oznámí. Přestože toto se přísně sleduje a pro daného pracovníka by to mohlo mít závažné důsledky, někteří mladší či nezkušení pracovníci tlaku podlehnou a začnou opatřovat odsouzeným předměty mnohem nebezpečnější – alkohol, mobily či simkarty, a třeba zbraněmi to může končit. Samozřejmě se to týká nejen toho, co do věznice přichází, ale i toho, co z věznice odchází, např. necenzurovaná pošta.

Práce odborného personálu v této oblasti je velice náročná. Pro toxikomany existují speciální zařízení, ve věznicích řeší spíš drobnější problémy různými formami, od osvěty až po terapeutické komunity a různé formy terapií.

Existence nelegálních drog a riziko vyplývající z jejich problémového užívání výrazně změnilo situaci v celé Evropě i v ostatních státech světa. Vzhledem ke stoupajícímu výskytu nakažlivých chorob souvisejících s užíváním drog, jako je tuberkulóza a sexuálně přenosné nemoci, HIV, AIDS a stále větší pozornosti věnované prevalenci hepatitidy C, jsou v posledních zhruba dvou desetiletích všechny státy nuceny hledat optimální způsoby, jak zmírnit jejich negativní zdravotní, sociální a ekonomické dopady.

Dva z největších problémů veřejné zdravotní politiky, kterým čelí všechny společnosti, spolu souvisejí: jedná se o epidemii HIV/AIDS a pandemii škodlivého užívání psychoaktivních látek, jako je např. alkohol a ilegální drogy. Přes výrazný nárůst povědomí o kontrole HIV/AIDS a poznatků o tom, jak lze omezit jeho přenos, se virem HIV na světě nakazí každou minutu každého dne 10 lidí. V roce 2004 žilo na světě odhadem 39 milionů HIV pozitivních dospělých a dětí. Nově nakažených osob přibývá nejrychleji ve východní Evropě a ve střední, jižní a jihovýchodní Asii. Odhadem 13,2 milionu lidí na světě si injekčně aplikuje drogy, z toho 3,3 až 5,4 milionu žije v Evropě a ve střední Asii. Injekční užívání drog se prokazatelně podílí na šíření epidemie HIV.

Podíl vězněných osob na celkové populaci v některých státech východní Evropy patří mezi nejvyšší na světě. Například v Rusku připadalo v roce 2003 na 100 000 obyvatel 600 uvězněných osob, což je druhý nejvyšší podíl po Spojených státech amerických. V zemích západní Evropy obvykle připadá na 100 000 obyvatel 50-100 uvězněných osob.

Věznice jsou z hlediska přenosu viru HIV extrémně rizikovým prostředím vzhledem k přeplněnosti, užívání ilegálních drog a nebezpečným způsobům injekční aplikace, nechráněnému sexu a tetování. Řada vězňů pochází z marginalizovaných skupin populace (např. injekčních uživatelů drog), které jsou již samy o sobě vystaveny zvýšenému riziku nákazy virem HIV. Vysoké procento osob nakažených virem HIV ve věznicích ve většině případů souvisí se sdílením injekčního náčiní a s nechráněnými sexuálními styky. Počet osob sdílejících injekční stříkačky je ve věznicích vždy vyšší než mezi injekčními uživateli drog v běžné populaci.

Velmi vysoký počet vězňů v Evropě má v osobní anamnéze užívání drog a řada nastupujících do vězení má s drogami závažné problémy. Počet vězňů, kteří uvedli, že někdy v životě užívali nelegální drogu, se pohybuje ve velmi širokém rozpětí mezi 22 – 86 %. Nejčastěji uváděnou ilegální drogou je obdobně jako v běžné populaci konopí, jehož celoživotní prevalence mezi vězni se pohybuje mezi 11 – 86 %. Celoživotní prevalence užívání kokainu (a cracku) a heroínu u vězňů je 5 – 57 %.

Pravidelné užívání drog nebo závislost v době před uvězněním uvedlo 8 – 73 % vězňů a celoživotní injekční užívání drog cca 15 – 50 %, ačkoli některé studie uvádějí jak nízké hodnoty okolo 1 %, tak vysoké hodnoty okolo 69 %. Pokud jsou k dispozici srovnatelné údaje, vyplývá z nich, že u mladých delikventů je menší pravděpodobnost injekčního užívání než u dospělých a že ženy jsou k injekčnímu užívání náchylnější než muži.

Definice pojmu „harm reduction“

Preventivní a klinická medicína užívá výraz harm reduction pro veškerá opatření směřující ke snížení pravděpodobnosti škodlivých důsledků vyplývajících z některých typů chování, ze specifických sociálních nebo lékařských intervencí nebo z nepříznivých okolností spojených s daným prostředím. Je možné je aplikovat v širokém měřítku a často se vztahují k vysoce rizikovému nebo nebezpečnému chování. Termín harm reduction je v poslední době velmi často užíván v souvislosti s injekční aplikací drog.

V oblasti veřejného zdraví je termín harm reduction užíván pro snahu předcházet negativním zdravotním důsledkům souvisejícím s určitým typem chování nebo tyto důsledky minimalizovat. Cílem harm reduction v rámci komplexních intervencí vztahujících se k injekční aplikaci drog je předcházet přenosu viru HIV a jiných infekcí, k němuž dochází sdílením nesterilního injekčního vybavení a přípravků určených k výrobě drog.

5. 4 Sexuální problematika

podstatnou součástí represivní složky trestu odnětí svobody je, že je v podstatě vyloučen partnerský sexuální život. Tato vyluka není absolutní. V některých typech věznic mohou odsouzení dostávat dovolené a jsou jim umožněny návštěvy v intimnějším prostředí.

Toto radikální omezení možnosti realizace sexuálního života samozřejmě nepotlačí primární sexuální potřebu. Aktuální je to zejména u mladých odsouzených, kde je pudový tlak značný. Z těchto důvodů se sexuální život deformuje, nabývá svých zvláštností a je problémem pro odborné pracovníky.

Jen málo odsouzených dokáže sexuálně abstinovat. Většinou volí různé druhy masturbace. Tato forma je nejpříjemnější jak pro personál, tak pro samotný chod věznic. Určitým problémem je ve věznici (opět v závislosti na typu tohoto zařízení) omezení intimity a hygienické způsoby realizace těchto aktivit. Většina odsouzených si najde určitý způsob tak, aby neobtěžovali jiné, ale často nastávají problémy.

Stejně jako ostatní populace je velká většina odsouzených heterosexuální, ale v daném prostředí mnozí volí jako náhradní sexuální aktivity homoerotické a homosexuální praktiky. Někteří vězni, často zkušení recidivisté znalé prostředí a patřičně tělesně vybavení, nutí k různým sexuálním praktikám slabší jedince, ale třeba i mladé a pohledné odsouzené. Možnost vytvořit si předpoklady pro heterosexuální styk je ve věznicích relativně potlačena. Homosexualita, homosexuální chování a automasturbace či manuální masturbace jsou nejčastější formy sexuální činnosti, které jsou ve věznicích možné.

Většina vězňů rozděluje své partnery na heterosexuály, které dále dělí:

- a) automasturbanety a mutuální masturbanty s orálně gentitálními praktikami
- b) muže s pasívními homosexuálními tendencemi – neodmítají styky, „dělají“, že je jim to jedno

- c) muže s pasívním homosexuálním chováním, tendencemi, které jsou charakteristické vynucováním aktivit, fyzickým nebo psychickým nátlakem, partner prožívá vztah velice negativně, výrazné je zde pokoření a ponížení
- d) heterosexuální prostitutky, kteří se stýkají bez jakýchkoliv citových vazeb za úplatu, ochranu, peníze, atd.
- e) muže, u nichž se projevují aktivní homosexuální tendence s citovou vazbou a s důrazem na sociální roli ve skupině.

Homosexuály dělí na:

- a) homosexuální prostitutky, podobně jako u heterosexuálních prostitutů je motivace stejná
- b) homosexuály se silnou citovou vazbou a to i tehdy, když partner city neopětuje
- c) homosexuály s citovou vazbou opěťované osobnosti, převážně submisivní
- d) homosexuály s tendencí dominovat

Někdy ve věznicích narážíme na jev „kongovství“, kdy někteří vybavení jedinci si kolem sebe vytváří určitý druh „princů“, jim oddaných, kteří zabezpečují ochranu a i určité výhody. Povinností princů je mimo jiné jim poskytovat i sexuální služby. Tento jev je nebezpečný, protože boří celý hodnotový systém věznice, vede ke kriminalizaci vnitřního prostředí a úlohou personálu je tento jev likvidovat.

Někteří mladí muži, ale platí to zřejmě v daleko větší míře pro ženské věznice, vytváří určité relativně trvalé dvojice, které se přátelí, poskytují si emoční zabezpečení a v mnohých případech do své interakce zapojí i sexuální aktivity. Pokud je tento jev založen na bázi dobrovolnosti a vyváženosti vztahu a nezatěžuje okolí, je vhodné ho tolerovat.

Pak se ještě v tomto prostředí pohybují jedinci různě přezdívaní většinou jako „kurvičky“, kteří poskytují různé sexuální služby za materiální výhody a drobné protisluby. Tento jev nebude asi příliš přijatelný, ale v daném prostředí ho asi nelze eliminovat. Spíš je třeba dohlédnout, aby sexuální služby nebyly vynucovány násilím.

Až dosud byla zmiňována heterosexuální populace. Všichni tito jedinci, snad s výjimkou homoprotitutů, se po propuštění vracejí k heterosexuálním praktikám. Intimní život bývá negativně ovlivněn jen u těch, kteří byli v prostředí věznice znásilněni či zneužiti.

Homosexuální populace je v současné době méně kriminogenní nežli heterosexuální (na rozdíl od mínění části laické veřejnosti). Přesto se ve věznicích vyskytují i homosexuální jedinci. Zdálo by se, že oni se mohou v daném prostředí cítit jako ryba ve vodě, ale zdaleka tomu není tak. Právě oni jsou ve zvýšené míře vystaveni nebezpečí šikany a zneužívání a vyžadují zvláštní pozornost odborného personálu. Někdy dvojice takovýchto jedinců vytvoří relativně stabilizovaný pár, který se do problémů dostává, když jeden z nich opouští toto zařízení dříve.

Sexuální aktivita je často realizována automasturbací, která přechází po podnětu aktivnějšího partnera k masturbaci nebo k orální aktivitě. Nejsou výjimkou skupinové styky nebo styky „pro veřejnost“, při kterém jde o násilí a ponižování.

Start a dynamika sexuální aktivity ve věznicích je značně ovlivněna zkušeností, osobností, zaměřením vězně, včetně sociální role a postavení ve vězeňské komunitě. Zkušenější a agresivní jedinci zejména vícekrát trestaní, mají snahu startovat a sexuálně se sblížit rychleji a partnera si podmanit. Homosexuálové, zejména maskuliní otálejí, ale jejich vztahy jsou pevnější, agitovanější a citlivější na žárlivost. Při jejich zněmožnění u nich dochází k afektivní krizi, někdy i k sebepoškozování (pouze demonstrativní charakter). Styky mají zpočátku většinou formu laskání, hlazení, líbání, poté přejde aktivita v mutuální masturbaci a felaci i rektální penetraci. Citové vazby, které by umožňovaly hodnotit osobnost jako homosexuální, jsou velmi často vlastní, prvotrestaným, nezkušeným mužům, kteří hledají vedle náhradní sexuální aktivity větší nebo silnější sociálně citové pouto s partnerem, včetně role a místa ve vězeňské komunitě.

Vedle náhradní sexuální aktivity pro heterosexuály a homosexuály, kontakty znamenají také kompenzační model pro zvládání tenze, pochyb, stresů, které vyvolává u submisivních jedinců režimová zákonná limitace a restrikce. Tyto nekompenzované stavy vyúsťují na jedné straně v kamarádství, přerůstající v partnerství, pro ostatní, kteří se takovému chování brání znamenají pokoření, útlak, násilí se sexuálním podtextem.

K otázce vlivu sexuální aktivity mužů a žen ve vězeňských zařízeních na pozdější sexuální aktivity a motivaci lze shrnout do několika okruhů. Návyk, frekvence, příležitost, sociální kontakt a citové vazby vězňů – heterosexuálů, vykazuje při hodnocení prediktory zjevného momsx. chování. Po propuštění z vězení se jedinci snaží podle svého dřívějšího zaměření „přeladit“ a život ve vězení tabuizovat. Tento stav negativně ovlivňuje nejen funkční a psychosexuální faktory, ale zejména činitele či faktory sociální, např. vztah a postoje rodinných příslušníků – manželky a její rodiny, spolupracovníků, starších dětí, zařazení do vhodného zaměstnání, bydlení, apod. Potíže mají ti jedinci, kteří musí nastoupit do soudem určené léčby, ať už psychiatrické či sexuologické. Tato léčba a docházení na denní stacionáře vadí v rozvíjení adekvátních psychosexuálních vztahů. Často se u neléčených tento stav vrací do 4 – 6 měsíců, u léčených je to až 8 měsíců. Polovině mužů do normálního psychosexuálního stavu pomáhá druhá žena, zpravidla starší, které nevadí někdy vzniklý sexuální nezdar nebo dysfunkce. Některým mužům vadí alkoholismus těchto žen. Dále jim vadí časté otázky manželek, „jak jsi to tam dělal s těmi chlapy?“. A oni sami se ptají, „jak to dělaly ony se svými partnery?“. Tyto mnohdy i nevyřčené otázky jsou brzdou zdravého psychosexuálního zavedení se do plnohodnotného sexuálního života po propuštění z vězení. Poměrně velká skupina mužů uvádí, že v případě stresu, v manželském či partnerském životě, se bez potíží vrátí k sexuální epizodě s partnerem stejného pohlaví, bez zvláštních skrupulí.

Ostatní sexuální deviace, a to ať v identifikaci (transsexualita), sexuální orientaci (homosexualita, pedofilie, fetišismus), sexuální aktivitě (exhibicionismus, sadismus, masochismus, patologická sexuální agresivita) nebo v deviacích kombinovaných (pedofilní sadismus, homosexuální pedofilie a řady dalších jako např. nekrofilici, zoofilici, voayeri) se jen sporadicky etablují svým typickým deviantním programem, neboť zde nenalézá zpětnou vazbu.

Zvláštní kapitolou jsou sexuální devianti. Tito jedinci jsou ve zvýšené míře ohroženi ostatními odsouzenými. Zvláště se to týká pedofilů, a je potřeba je proto chránit. To ovšem neznamená, že by se jich věznice chtěla zastávat, ale povinností

věznice a jejich zaměstnanců je, aby odsouzený vykonal trest, ke kterému ho odsoudil příslušný soud, a nebyl vystaven jiným utrpením a omezením. Napadání těchto jedinců dokresluje obecnější jev, který se uplatňuje ve zvýšené míře ve vězeňském prostředí, že čím více nevyzrálá osobnost, osobnost asociální, tím méně tolerantní.

Jev, který je naštěstí ojedinělý, ale velice nebezpečný, je případný erotický či sexuální kontakt mezi personálem a odsouzenými. Tyto jevy jsou samozřejmě nezákonné, jsou velice hlídané a dané prostředí je téměř vylučuje, ale přesto se občas objeví. Samozřejmě ve věznicích, kde jsou muži, jak většina jak personálu, tak samotné vězeňské stráže zabezpečující ostrahu, jsou rovněž muži. Ale mezi odborným personálem se významně uplatňují ženy. V některých oblastech (např. sociální pracovníce, zdravotní sestry) mají významnou převahu. Tato skutečnost je obecně prospěšná, přítomnost žen v tomto prostředí pomáhá snižovat míru agresivity a stresu. Nelze však vyloučit určitou míru erotického zájmu ze strany odsouzených, ale tyto pracovníce jsou profesionálně vybaveny, aby takovou situaci zvládly. Realizace nějakých sexuálních aktivit lze téměř vyloučit, spíše je nutné odborně pracovat s možnými faktory, jako je upřednostňování některého odsouzeného před jinými.

Určité nebezpečí vidíme v tom, že dané prostředí může přitahovat některé jedince z homosexuální populace do zaměstnaneckých vztahů s tím, že k volbě této profese mohou mít nežádoucí motivaci, která může mít následně nežádoucí důsledky (tím nechci v žádném případě říci, že by homosexuálové nemohli pracovat ve věznicích, ale musí to být osobnosti vyvážené, ztotožněné s řády a hodnotovými systémy těchto zařízení).

5.5 Vězeňské tetování

Tetování se v současné době stává módním prvkem. Vězeňské tetování je něco jiného, dá se považovat za výrazný psychopatický symptom. Patří k jednomu z průvodních jevů, vyjadřující prostřednictvím symbolů svoje postoje, zatřídění nebo postavení ve společnosti, ve které se pohybují.

K prvnímu tetování dochází obvykle při umístění do výchovných ústavů, na vojně a dále pak v průběhu výkonu trestu. Příčiny jsou různé a navzájem se kombinují. Uváděny jsou nejčastěji estetické důvody, nuda, uznání skupiny, mladická nerozvážnost a šikana. Někteří uvádějí za příčinu i památku na důležitou událost.

Mezi nejčastější náměty k tetování v současnosti patří asijské motivy a originální vzory, satanické symboly, obrázky s textem (nápis a jména dívek). Na ústupu jsou protispolečenská hesla (výjimku tvoří hesla na podporu drog a hesla propagující rasovou nesnášenlivost). U mladých mužů nadále přetrvávají v oblíbenosti jména dívek. Ustupují akty žen, tak oblíbené v 70. a 80. letech 20. století, ale vzrůstá obliba orientálních znaků, hadů, ještěřů, štírů, draků, indiánských symbolů, motorkářských znaků, vyjadřujících svobodu a nezávislé jednání, orlů, náboženských symbolů, spojených zejména s východním náboženstvím.

Z psychologického hlediska se však i nadále v námětu tetáže u odsouzených objevují velmi často prvky sadismu a exhibicionismu. Obsah tetáže výrazně ovlivňuje

sklony k užívání psychotropních látek. Tetování je rovněž do značné míry ovlivněno věkem a příslušností jedince k určité skupině (partě). Zejména u mladistvých se uplatňuje touha po uznání a odlišení od normální, průměrné společnosti. Analýzou tetování odsouzeného tak lze alespoň orientačně odhadnout osobnost tetovaného nebo tatéra, který si vylepšuje tetováním ve vězení finanční situaci.

Vězni se nechávají tetovat na nejrůznějších částech těla, včetně očních víček, z nichž např. na jednom má jeden vězeň vytetováno „spím“ a na druhém „nebudit“.

U ruskojazyčných zločinců má však tetování konkrétní smysl a vyznačuje důležité údaje, např. datum narození, vyznačení postavení v rámci skupiny, kriminální minulost.

6. Poruchy chování během uvěznění z pohledu vychovatele ve Vazební věznici Ostrava v roce 2005

V našich věznicích se zcela běžně vyskytuje vzájemné napadání mezi vězni, okrádání, vydírání, vzájemná manipulace vězňů ke křivým svědecktům (což je velice účinný prostředek mystifikace a manipulace vězeňské služby), zastrašování, sexuální obtěžování, náhražkový sex, homosexualita, prostituce a další negativní jevy. Většina vězňů má zkušenost s násilím a psychickým týráním mezi vězni. Dle průzkumu čtvrtina vězňů uvádí, že před tímto násilím nemá možnost ochrany.

Ačkoli VS ČR činí opatření na ochranu potencionálních objektů násilí, sleduje případné agresory, jakož i zachovává oddělení kontroly a stížností, při kolektivním ubytování vězňů je proti výše zmíněným projevům tzv. druhého života vězňů v podstatě bezmocná. Odstranění nejzávažnějších konfliktů mezi vězni spočívá v přechodu z kolektivního ubytování na celový systém. Ideální by bylo ubytování vězňů v samostatných celách, které by zaručilo řád v nočních hodinách. Vzhledem k tomu, že toto řešení předpokládá značné náklady na přestavbu stávajících věznic, nepředpokládám v této problematice v nejbližších letech výrazná zlepšení.

V posledních letech se ve věznicích vedle romské komunity (Romové tvoří ve většině věznic nejsilnější skupinu odsouzených) začíná tvořit také skupina cizinců (dnes celkem cca 3000 osob), zejména ze zemí bývalého Sovětského Svazu. Ve věznicích dochází k dalšímu narušení relativně zaběhnuté rovnováhy mezi zájmy vězňů a vězeňské služby. Cizinci vykazují mnohdy nepřizpůsobivost a neochotu spolupracovat.

Ve věznicích narazíme na řadu náznaků problémů s vězni. Jde např. o potíže s účelově „prouklízenými“ vězni z těžších věznic, šikanu mezi mladistvými, vynucování výsluh na slabších skupinách odsouzených, apod. Obvykle se ve vězeňském životě důmyslným systémem zastrašování, mystifikace, uplácením spoluvězňů, manipulací vězeňskou službou (např. přinucováním spoluvězňů ke křivým výpovědím) atd. prosadí několik jednotlivců, kteří skrytě ovládají život ve věznicích. Obchoduje

se s lukrativními surovinami, návykovými látkami, a dokonce s lidmi za účelem sexuálních služeb a různých úsluh. Silný podíl na tomto trendu údajně nesou mafie zformované z cizinců.

30 nejčastějších poruch chování během uvěznění:

1. individuální hladovka (AA)
2. sebevražedný pokus (AA)
3. jiné sebepoškození (AA)
4. šikanování spoluvězňů (HA)
5. sexuální nátlak na spoluvězně (HA)
6. jiná fyzická agrese proti spoluvězňům (HA)
7. nepřímé poškozování spoluvězňů (obvinění, podněcování nepřátelství...) (HA)
8. ničení věcí spoluvězňům (HA)
9. krádeže spoluvězňům
10. verbální agrese proti personálu vězeňské služby (HA)
11. fyzická agrese proti personálu vězeňské služby (HA)
12. nepřímé poškozování personálu vězeňské služby (schválnosti, pomluvy, obvinění) (HA)
13. vydírání, korupce, zastrašování personálu vězeňské služby (pomocí prostředníka vně vězeňské služby) (HA)
14. vydírání, korupce, zastrašování personálu vězeňské služby (pomocí prostředníka z řad vězeňské služby)
15. nedovolené kontakty s personálem vězeňské služby
16. ničení zařízení (HA)
17. krádeže na pracovišti, v zařízení vězeňské služby
18. odchod z nestřeženého objektu
19. zneužití přerušování trestu
20. útěk prostřednictvím zneužití přerušování trestu
21. pokus o útěk ze střeženého objektu (HA)
22. útěk ze střeženého objektu (HA)
23. organizování, podněcování hromadných (skupinových) nepokojů (HA)
24. podíl na organizování, podněcování hromadných (skupinových) nepokojů (HA)
25. účast na hromadných (skupinových) nepokojích (HA)
26. výroba, obstarávání nedovolených látek
27. používání nedovolených látek
28. výroba, obstarávání nedovolených předmětů
29. držení nedovolených předmětů
30. nedovolené kontakty vně zařízení vězeňské služby

Uváděná kategorizace poruch chování během uvěznění obsahuje, dle mého názoru, výhradně anomální chování a dokonce i chování, které se dá zařadit do kategorie anomálnosti pouze s použitím hodnotícího hlediska porušení režimu (např. č.15), nebo forenzního hlediska, tj. spáchání nového trestného činu (např. č.9). zajímavá na této části je další skutečnost a tou je převaha anomálního chování, ve kterém převládá agrese nejrůznějšího typu. Konkrétně jde o tři položky autoagrese (označeno zkratkou „AA“) a patnáct položek heteroagrese (označeno zkratkou „HA“).

O problematice agrese ve vězeňském prostředí by se dalo uvést mnoho dalších poznatků. Mezi nejčastější poruchy chování během uvěznění ve Vazební věznici

Ostrava v roce 2005, byly zaznamenány poruchy, týkající se odmítání stravy a sebepoškození u obviněných. Těmito dvěma poruchám chování, nejčastěji se vyskytujícím, se budu snažit věnovat podrobněji. Hodnocení poruch chování během uvěznění, výkonu vazby probíhá a je projednáváno vždy minimálně jednou za každé pololetí kalendářního roku.

V 1. pololetí roku 2005 bylo zaznamenáno 17 případů odmítání stravy. Ani jeden případ nebyl zaznamenán u obviněné ženy a taktéž u mladistvého obviněného. Pět z těchto případů trvalo déle než 7 dnů.

Mezi důvody odmítání stravy patří:

- obviněný je neprávem ve vazbě, odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody, nespokojenost s postupem orgánů činných v trestním řízení,
- nespokojenost se stravou,
- vynucování si přemístění na jinou celu,
- vynucování si potvrzení od lékaře, že byl na cele s infekčně nemocným,
- údajné zcizení věci,
- pravděpodobně důvod na bázi psychózy (vnitřní hlas mu ukládá, aby nejedl).

Za 1. pololetí roku 2005 bylo zaznamenáno výrazné zvýšení případů odmítání stravy ve srovnání s 2. pololetím roku 2004 (z 9 na 17, což představuje 89%). Pro tento fakt nemá Vazební věznice Ostrava žádná zásadní vysvětlení. Z hlediska příčin zásadně převažují důvody, mimo VV Ostrava, spojené především s průběhem vyšetřování, s průběhem řízení před soudem, resp. s výrokem soudu. Všem obviněným, kteří odmítali stravu, byla věnována důkladná a průběžná pozornost, na prvním místě ze strany lékaře, dále psychologů i vrchních dozorců. Podle dostupných údajů taktéž žádný případ hladovky nezanechal následky na zdravotním stavu vězněného.

Dále bylo v tomto období zaznamenáno 18 případů sebepoškození, z toho u 16-ti mužů a 2 žen. Z tohoto počtu bylo zaznamenáno 8 sebepoškození u mladistvých obviněných. Z uvedených 18-ti případů, byly 4 s pokusem o sebevraždu oběšením. Zbývajících 14 případů tvořily sebepoškození bez úmyslu spáchat sebevraždu, konkrétně ve 13-ti případech se vězni sebepoškodili břitem na holení a v jednom případě údajným polknutím léků.

Analýzou důvodů sebepoškození bylo zjištěno, že v 8 případech vězněný svůj důvod nesdělil, v 5-ti případech se sebepoškozovatel domáhal přemístění na jinou celu a ve zbývajících ukazovala motivace sebepoškození především na špatný či nezvládnutelný psychický stav, včetně stesku po domově. I v těchto případech byla všem obviněným věnována mimořádná pozornost za strany vrchních dozorců, příslušníků oddělení vězeňské a justiční stráže, specialistů a lékařů.

Ve 2. pololetí roku 2005 bylo zaznamenáno 13 případů odmítání stravy oproti 17 případům v pololetí minulém. V 5-ti případech se jednalo o ženy (v 1. pololetí nebyl ani jeden případ). Z toho ve 3 případech to bylo z důvodu přemístění na jinou celu a dvakrát uváděly jako důvod špatný psychický stav. Podařil se udržet trend z minulého pololetí, kdy nebyl zaznamenán žádný podíl mladistvých obviněných. Tři případy odmítání stravy trvaly déle než 7 dnů.

Bylo to z těchto příčin:

- neprávem ve vazbě (4x),
- vynucování si přemístění na jinou celu (3x),
- prodloužení vazby (1x),
- špatný psychický stav (3x),
- zaujetí vyšetřovatele, podjatost soudu (2x),
- sebepotrestání za spáchaný trestný čin (1x).

V tomto období bylo zaznamenáno výrazné snížení případů odmítání stravy (z 17 na 13, což představuje pokles o 23,5%). Z hlediska příčin jsou zásadně důvody, mimo VV Ostrava, spojené především s průběhem vyšetřování, s průběhem řízení před soudem, resp. s výrokem soudu, vynucení si přemístění a psychický stav obviněných. Tak jako v minulosti byla všem obviněným, kteří odmítali stravu, věnována důkladná a průběžná pozornost, a to na prvním místě ze strany lékaře, dále psychologů i vrchních dozorců. Žádný případ hladovky nezanechal následky na zdravotním stavu vězněného.

Ve 2. pololetí roku 2005 bylo zaznamenáno jen 14 případů (oproti 18-ti případům za 1. pololetí) sebepoškození, z toho u 11-ti mužů a 3 žen. Celkově tedy došlo k poklesu sebepoškození o 4 případy, tj. pokles o 22%. Rovněž je možno kladně hodnotit, že ani v jednom případě nedošlo k sebepoškození u mladistvých obviněných, kdy v 1. pololetí bylo těchto případů 8.

Ze všech 14-ti případů sebepoškození byly 3 pokusy o sebevraždu oběšením, v jednom případě opakovaně 2x, kdy jako důvod byla uvedena obava z výkonu trestu odnětí svobody. Zbývajících 11 případů tvořily sebepoškození bez úmyslu spáchaní sebevraždy. Konkrétně pak bylo 9 případů pořezání nebo poškrábání břitem na rukou, 1x skok z postele a 1x podezření na zneužití léků. V 5-ti případech sebepoškození nebo sebevraždy vězněný svůj důvod nesdělil, ve 4 případech se sebepoškozovatel domáhal přemístění na jinou celu a ve zbývajících 4 případech ukazovala motivace sebepoškození především na špatný či nezvládnutelný psychický stav.

Přes uvedené pozitivní výsledky zůstávají jako hlavní nebezpečí sebepoškození typu pokusu o sebevraždu. Je nutné této oblasti i nadále věnovat mimořádnou pozornost. Dále je zapotřebí prohlubovat systém preventivní péče ze strany specialistů a vrchních dozorců o přírůstky jako nejefektivnější způsob předcházení případným pokusům o sebevraždu. Větší část pokusů o sebevraždu má demonstrativní charakter, ale i tak mohou být nebezpečné. Nejčastější formy jsou oběšení, podřezání se, otrava nebo skoky z výšky. Po ošetření musí odborný personál vyšetřit motivaci a provést odpovídající opatření. Je to důležité proto, že někdy i demonstrativní pokus může vést k úmrtí či k závažnému zdravotnímu poškození. V této oblasti je namístě, aby odborný personál pracoval preventivně, aby mezi sebou komunikoval vychovatel, psycholog, sociální pracovník a lékař.

Klasické případy jsou, kdy manželka pošle odsouzenému dopis, že se s ním rozchází, a on neunes aktuální tlak této situace. Další taková okolnost může nastat, když mu hrozí další trest za nově prokázanou trestnou činnost.

Nejčastějším motivem vězňů „sebepoškozovačů“ je snaha upozornit na sebe, nebo si touto formou vydírání pokoušejí ve věznici něco vynutit.

Zvláštní sorta sebepoškozovačů jsou polykači. Polykají předměty jako jsou nůž, špendlíky, různé druhy drátů, jehel, šroubů, nožů, lžic, ale také list pilky, instalatérskou spojku vodovodních trubek nebo také 40 cm dlouhé držadlo do kbelíku. Jednou z kuriózních kauz byl případ obviněného, který dokázal spolknout srolované hliníkové víčko od ešusu. Jiná obviněná zase snědla 21 ks pinzet a 3 ks hřebíků. „Promyšlené“, ale riskantní je polykání kotev nebo spínacích špendlíků. Které vězni většinou zabalí do papíru. Ten se působením žaludečních šťáv rozloží. Kotva nebo špendlík se pak otevřou a zaseknou, obvykle do sliznice jícnu.

Zkušeni polykači dokáží bez újmy spolknout i žiletku. Celou nebo jenom půlku. Zabalí ji do novin nebo do celofánu. Ty brání poškození jícnu a rozpustí se v žaludku nebo ještě níž. Pokud se polykači podá vhodná strava, např. zelí, vyjdou podobné předměty z jeho těla přirozenou cestou. V případě poranění dosahují náklady na léčbu mnohdy až několik desítek tisíc korun. Důvody, jak již bylo řečeno, jsou většinou něco si vynutit, někdy kvůli naivním představám, že se dostanou na svobodu nebo do civilní nemocnice, anebo se jim do doby, než se vyléčí, přerušit trest. Přesto, že v posledních letech případů sebepoškozování ubývá, představují náklady na léčení nemalé částky, které stát hradí z peněz daňových poplatníků.

Mnozí odsouzení jsou také zkušeni simulanti či alespoň agravanti (objektivní symptomy své choroby vykreslují z hlediska zdravotního v horší podobě). Motivace k tomu může být jak snaha vyhnout se práci, tak třeba i drogová závislost nebo snaha zneužít předepsaných léků.

Někdy může být návštěva lékaře určitým voláním o pomoc, řešením osobních problémů nebo problémů s ostatními odsouzenými. A tady je namístě spolupráce lékařů s dalšími odbornými pracovníky, vychovateli a psychology. Odborný personál je zde od toho, aby provedl diagnostiku a tyto motivy rozpoznal a rozlišil a podle toho s odsouzenými jednal. Jedni za takovéto aktivity zaslouží kázeňské tresty či trestná řízení, jiní potřebují odbornou pomoc.

Mnozí vězňové, kteří v civilním životě ani nevědí, kdo je jejich praktickým lékařem a kde vůbec sídlí, si ve vazbě nebo ve vězení často nechávají spravit chrup, léčí si plísň, nechávají dělat brýle. Mimo to dramaticky stoupá počet pohlavních chorob mezi vězni.

7. Způsoby řešení výskytu poruch chování během výkonu vazby a trestu, včetně preventivních opatření

V předchozí kapitole jsem popsal všechny nejčastější a nejzávažnější případy poruch chování během uvěznění za jeden rok, v podmínkách vazební věznice Ostrava. Nyní popíšu hlavní způsoby, kterými personál řeší jednotlivé poruchy a události.

Poruchy chování, z hlediska přístupu personálu Vězeňské služby k nim, se dají rozdělit do několika kategorií:

- 1) poruchy, které vyústily v mimořádné události,
- 2) ostatní události.

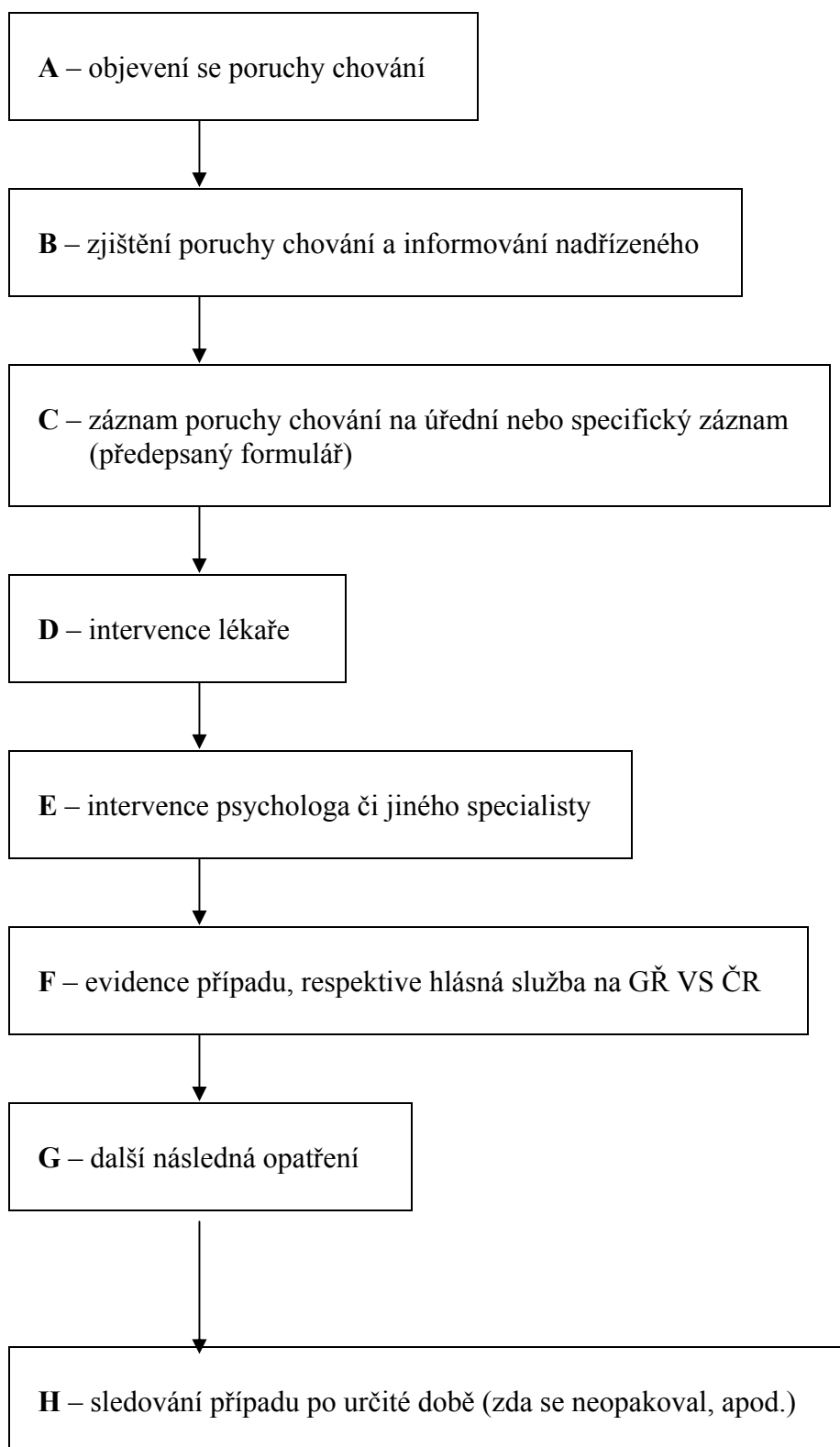
Dále se také mohou klasifikovat na poruchy, které se evidují specifickým způsobem (mimo běžný úřední záznam, který se pořizuje při každém zjištění poruchového chování).

Nejzávažnější poruchy, které mají charakter mimořádných událostí vždy podléhají tzv. hlásné službě. To znamená, že se popíše celý průběh události a faxem nebo elektronickou poštou se zasílá na Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky do Prahy. Původní faxová zpráva se po zjištění nových událostí průběžně doplňuje. Každou mimořádnou událost řeší mimo vlastních orgánů Vězeňské služby ČR (tzv. oddělení prevence a stížností) i orgány Policie České republiky. Pokud mimořádná skončí smrtí, vždy také musí proběhnout soudní pitva a pochopitelně taktní, vyvážené a pravdivé informování rodinných příslušníků (to provádí vždy vedoucí pracovník a psycholog).

U ostatních událostí stojí za zmínku ty, u nichž existuje podezření na spáchání další trestné činnosti, jako je např. ublížení na zdraví, maření úředního rozhodnutí, vydírání, apod. Tyto události se neprodleně předávají k dalšímu šetření orgánů Policie České republiky.

Za zmínku stojí i události, při kterých je vždy pořizován specifický způsob záznamu. Odmítání stravy se vždy eviduje na formuláře Hlášení o odmítání stravy (viz příloha č. 2). Zde se uvádí všechny potřebné údaje o dané události a to včetně stanoviska lékaře. Velkou závažnost má také záznam o zjištění (oznámení) fyzického násilí (viz. příloha č. 1). Tomu pracovníci a příslušníci Vězeňské služby České republiky v hantýrce říkají „postavičky“. Na tento záznam se zapisují všechny zjištěné události, při kterých došlo k násilí mezi vězni. Každou událost pak hodnotí lékař (včetně stop po násilí, které se na uvedené postavičky zakreslují), psycholog a také důstojník oddělení prevence stížností. Po detailním vyhodnocení případu násilí se také rozhoduje o případných trestně – právních důsledcích (o oznamovací povinnosti směrem k orgánům Policie České republiky).

Blokové schéma systému opatření při zjištění závažné poruchy chování:

Ke schématu je možné uvést toto bližší vysvětlení:

- Bod **A** – objevení poruchy není ze strany vězeňského personálu příliš ovlivnitelné
- Bod **B** – každý pracovník i příslušník pokud má podezření na poruchu chování u vězně s vážnějšími důsledky, ihned o tom informuje svého nadřízeného a sepíše o události záznam (viz bod C)
- Bod **C** – záznam poruchy chování na úřední nebo specifický záznam (předepsaný formulář)
- Bod **D, E** – vedoucí oddělení (zpravidla oddělení výkonu vazby a trestu) seznámí s událostí intervenující odborníky (lékaře, psychologa, pracovníka oddělení prevence a stížnosti)
- Bod **F** – zařazení celého případu do evidence, respektive jeho připravení a odeslání faxem nebo elektronickou poštou s informací na Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky (tzv. hlásná služba)

Další následná opatření bývají různého typu, např.:

- přemístění vězně na jinou celu,
- přemístění vězně do jiné věznice
- potrestání vězně a jeho umístění na oddělení kázeňských trestů,
- intenzivní terapeutická práce psychologa, či speciálního pedagoga s vězněm, apod.

Zbývá několik informací o možných preventivních opatřeních. Penitenciaristé nemají příliš mnoho příležitostí pro preventivní opatření v oblasti poruch chování vězněných osob. Mezi základní, nejdůležitější a také velice účinné patří tzv. vytipování a důsledné sledování vězněných, kteří mohou být z různých důvodů účastníky anomálního chování, šikany, násilí či agresí a to ať už na straně oběti nebo aktérů (podněcovatelů).

Rád bych připomenul předmět sociální pedagogika a jeho vztah ke speciální pedagogice. Úkolem sociální pedagogiky kromě zkoumání a rozvoje na poli teoretickém, by mělo být především hledání optimálních forem pomoci člověku v jeho životě, v rozličných typech prostředí (přírodní a společenské) a kompenzování jeho nedostatků. Je třeba dávat přednost takovému přístupu pomoci, ve kterém formujeme pozitivní prvky osobnosti jedince, respektujeme jeho potřeby, práva, individuální možnosti a schopnosti.

Smyslem je uvést jedince nebo skupinu do normálního stavu, který odpovídá platné dané formě.

Vytipovávají se tyto osoby:

- tělesně slabé
- mentálně zaostalé
- možní agresori
- osoby, o nichž je silný nežádoucí zájem (např. sexuální delikventi, ale i třeba populární osobnosti)
- dřívější oběti násilí

Mezi vytipované a speciálně monitorované osoby patří také mladiství pachatelé trestné činnosti, ale i rizikovní obvinění (respektive odsouzení), např. bývalí policisté, příslušníci vězeňské služby, advokáti, obhájci, soudci, apod.

Popsaný způsob vytipování osob (a to od jejich nástupu do věznice) se plně osvědčil a je stále používán, je průběžně 1x za čtvrtletí vyhodnocován (v každé věznici) a také stále zdokonalován a modifikován.

Na závěr bych uvedl několik rad, které mohou být nápomocny v kontaktu vězeňského personálu s vězni:

1. Tím, že dotyčného pozorně a vstřícně vyslechneme, mu zároveň pomáháme. Nemusíme hned radit nebo zaujímat stanoviska.
2. V mnoha komplikovaných případech a situacích nelze dát za pravdu jen jednomu a kategoricky rozhodnout, že ten druhý se mýlí. Stojí za to, abychom se pokusili na problém se podívat i z druhé strany. Každý má svou pravdu.
3. Tajemstvím spokojeného života spočívá v tom, nepovažovat každou vzniklou epizodu za malér a maléry chápat jako epizody. Nesporné je, že většina záležitostí není tak neřešitelná a nezládnutelná, jak vypadá ve chvílích tenze, vzrušení. To, co se nám dnes zdá jako tragické, nemusí za čas stát ani za mávnutí ruky.
4. Řada lidí a zejména vězni, chtějí věci ve stresu řešit hned. Leckdy je dobré počkat, obrazně chvíli počítat. Jestliže není důvod čekat přehnaně dlouho, ale afekt je špatný, byť je okamžitý rádce.
5. Dnešní problém či spor v sobě může obsahovat zárodek budoucího řešení. I nepříjemné, nebo dokonce tragické situace nejsou jednoznačně černé a mají v sobě i ledacos pozitivního, jen je třeba to najít.
6. Když má člověk bolest, má v této chvíli pocit, že nikdo jiný nemůže mít tak kruté trampoty, jako on. Je to omyl. Často pomůžeme, když poukážeme na to, jak srovnatelné nesnáze vyřešili druzí lidé.
7. Optimismus je polovina úspěchu. Úsměv, sebeironie a umění najít komično, pomáhají zvládnout situaci a nezhroutit se do deprese.
8. Nerozhodujme za nikoho, méně slibujme. Odpovědnost za svůj život i problém musí nést každý jedinec sám. Velmi opatrně musíme s kategorickými soudy a radami, i když podobné situace jsme již tak řešili („Rozved' se! Dej výpověď! Napište domů, co si myslíte.“).
9. Zbavme se ostychu před svěřováním se cizím lidem, když jsou kompetentní. Získáme větší sebedůvěru, všechno nemůžeme vědět, nechme si poradit.
10. Dělejme to, co funguje a ne to, co nefunguje – máme-li dobrou zkušenost, je jí třeba využít.

Z Á V Ě R

Ve své bakalářské práci jsem se dotkl závažné problematiky našeho vězeňství, tzv. poruch chování během uvěznění a tzv. druhého života ve vězení. Toto zvláštní a neobvyklé chování vězňů nemá sice velkou četnost, ale je nesmírně závažné nejen ve svém průběhu, ale často i možných následcích v druhém životě vězňů. Vězeňští pracovníci v posledním desetiletí vypracovali a využívají účelný systém opatření, kterým na všechny poruchy chování reagují.

Cílem bakalářské práce bylo přiblížit oblast vězeňství a tzv. druhého života vězňů. Přiblížil jsem všem laikům vězeňský život jak z pozice zaměstnance tak z pozice odborníků na tuto závažnou problematiku jakou bez pochyby vězeňství je. Touto prací se povedlo objasnit některé zkrácené informace o celkovém stavu českého vězeňství a druhého života ve věznicích.

Do skupiny druhého života patří především všechny specifické struktury, aktivity, chování a vztahy v každé věznici, kdy není vliv na vězněné osoby ze stran zaměstnanců vězeňské služby. Snažil jsem se uvést to nejdůležitější, co se týká druhého života. Dá se říct, že druhý život vězňů je důsledkem deprivace vznikající ze života v instituci, tak přísně organizačně svázané, jako je věznice. Reakcí na tento institucionalizovaný tlak je ustavení specifické vězeňské filozofie, vycházející nejen z odlišné analýzy hodnot a norem, ale i specifické sociální role ve věznici.

Druhý život ve věznici řeší především život vězňů a jejich vzájemných vztahů, zvyků, obyčejů v průběhu určitých událostí ve vězení. Vlivy vězeňské subkultury jsou tak silné, že se projevují jak prizonizací, tak anomálním chováním. Seriozních informací o skutečných mechanismech „skrytého“, tzv. „druhého života vězňů“ je velmi málo.

Nebezpečí druhého života je v negativním působení subkultury:

1. desocializačně – tzn. negativně proti směru resocializace
2. kriminogenně – tzn. podílem na vzniku dalšího kriminálního chování na recidivě

Pokusil jsem se tento systém popsat v jeho reálném fungování ve Vazební věznici Ostrava a také jsem z pololetních rozborů této vazební věznice uvedl frekvenci všech různých závažných poruch. Myslím si, že stávající péče pracovníků i příslušníků vězeňské služby o problémové vězně je na velmi dobré úrovni, což však neznamená, že nemůže být v praxi i nadále zlepšována.

Od 1.1.2002 došlo k novelám jak trestního řádu, tak i trestního zákona. Dalo by se předpokládat, že všechny změny zde obsažené, měli vést ke snížení počtu vězňů v českých vězeňských zařízeních, čehož se prozatím nepodařilo dosáhnout. Ovšem je nutno dodat, že mají jistě i příznivý vliv na další prohlubování systému práce s vězni s poruchami chování, především ve smyslu uplatňování individuální péče o ně. Řešení je velmi složité a dlouhodobě organizačně náročné. Zásadně bych určitě zkvalitnil přístup všech zaměstnanců v přímém výkonu vazby nebo trestu a rovněž i personálu zabezpečující zacházení s vězni v užším slova smyslu. Ti jsou zodpovědní za vlastní resocializační činnost, za převýchovu vězňů a jejich

nápravu. Je to hlavně o individuálním přístupu každého ze zaměstnanců vězeňské služby. Také potřebnou pomoc by mohl přivést větší zájem celé společnosti o život za zdmi věznic. Zatím je opak pravdou: *„vězeňství je na posledním místě celospolečenských perspektiv a pokud se zde nestane něco mediálně zajímavého (např. útěk vězně, vzpoura apod.) běží všechno pomalu dál ve svých zaběhnutých kolejích“*.

RESUMÉ

Ve své bakalářské práci se zmiňuji o závažné problematice českého vězeňství tzv. druhého života vězněných osob, hlavně poruchy chování během uvěznění.

Toto zvláštní a neobvyklé chování vězněných osob nemá velkou četnost, ale je nesmírně závažné nejen ve svém průběhu, ale často i možných následcích v druhém životě vězněných osob. Vězeňští pracovníci v posledním desetiletí vypracovali a využívají účelný systém opatření, kterým na všechny poruchy chování reagují.

Pokusil jsem se tento systém popsat v jeho fungování ve Vazební věznici Ostrava a také jsem z pololetních rozborů této vazební věznice uvedl frekvenci všech různých závažných poruch.

- V první kapitole se zmiňuji o všech základních pojmech v bakalářské práci.
- V druhé kapitole se zabývám rájem klidu a nebezpečí.
- Ve třetí kapitole se zaměřuji na „druhý život“ vězňů.
- Ve čtvrté kapitole uvádím nejčastější poruchy během uvěznění.
- V páté kapitole jmenuji nejčastější typy poruch chování během uvěznění.
- V šesté kapitole zmiňuji poruchy chování ve Vazební věznici.
- V následující závěrečné kapitole popisuji způsoby řešení poruch chování.

A n o t a c e

V jednotlivých kapitolách své bakalářské práce se zaměřuji na druhý život vězňů osob. Chtěl bych seznámit laickou veřejnost s tzv. druhým životem vězňů osob, o němž mají často velmi zkreslené představy.

Zaměřuji se na poruchy chování vězňů během uvěznění a přibližuji tzv. druhý život těchto osob.

K l í č o v á s l o v a

Ráj, klid, nebezpečí, druhý život, chování, agrese, anomální, abnormální, podezřelý, obviněný, obžalovaný, odsouzený, drogy, institucionalizace, ideologizace, kolchozy, penologie, prizonizace, střežený objekt, sebepoškozování, šikana, tetování, trest, vězeň, vězeňská krize, výkon trestu, výkon vazby, vězeňská zařízení, vězeňská služba ČR, vězeňský personál, specialisté, vězeňská subkultura,

A n n o t a t i o n

In individual chapters of my bachelor thesis I focus on the other life of imprisoned people. I would like to familiarize the general public with the so-called other life of imprisoned people, about which they often have very distorted image.

I concentrate on convicts' behaviour disorders during their imprisonment and explain the so-called other life of these people.

K e y w o r d s

Paradise, calm, danger, other life, behaviour, aggression, anomalous, abnormal, suspect, accused, defendant, convicted, drugs, institutionalization, ideologization, kolkhoz, penology, prisonization, guarded building, self-mutilation, bullying, tattooing, punishment, convict, prison crisis, execution of a punishment, execution of a custody, prison facilities, Prison Service of the Czech Republic, prison personnel, specialists, prison subculture.

Seznam použité literatury:

1. DALRYMPLE, T. *Život na dně*. 1. vyd. Praha: Academia, 2005, 266 s. ISBN 80-200-1337-7.
2. DRTIL, J. *O příčinách abnormálního chování osob vykonávajících trest odnětí svobody a způsobu jeho prevence*. 1. vyd. Praha: Československá psychologie, 1969.
3. PhDr. HÁLA, J. *Jak mluví čeští vězni*. 1. vyd. VS Praha-Pankrác, 2002, 58 s. ISBN 80-238-9463-3.
4. HARTL, P. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Budka, 1994.
5. HERETIK, A. *Základy forenzní psychologie*. 1. vyd. Bratislava: SPN, 1994.
6. KOŠČ, L. *Všeobecná patopsychológia*. 1. vyd. Bratislava: UK, 1974.
7. KOŠČ, L., MARKO, J., POŽÁR, L. *Patopsychológia. Prouchy učenia a správania*. 1. vyd. Bratislava: SPN, 1975.
8. Doc. Ing. LIŠKA, V. Dr. *Diplomová práce zpracování a obhajoba*. 3. rozšířené vyd. Ivo Ulrych – Růžičkuv statek, 2005, 124 s.
9. MALÁ, D. *Vězeňství po česku*. 1. vyd. Tišnov: SURSUM, 2003, 129 s. ISBN 80-7323-062-3.
10. PhDr. MAŘÁDEK, V. *Lexikon klíčových pojmů z penologie*. 1. vyd. Opava: ing. Vavrla Pavel, 2000, 75 s.
11. PhDr. MAŘÁDEK, V. *Vězeňství*. 1. vyd. Šenov: Tiskárna Harok, 2005, 203 s. ISBN 80-7368-002-5.
12. PhDr. MAŘÁDEK, V. *Výkladový slovník penologie*. 1. vyd. Šenov: Tiskárna Harok, 2005, 142 s. ISBN 80-7042-256-4.
13. NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A DROGOVÉ ZÁVISLOSTI, SVĚTOVÁ ZDRAVOTNICKÁ ORGANIZACE, *Poziční dokument o drogách, věznicích a harm reduction*. 1. vyd. Praha: Úřad vlády České republiky, 2006, 48 s. ISBN 80-86734-76-5.
14. PhDr. NEVŘALA, J. *Základy forenzní psychologie*. 1. vyd. Šenov: Tiskárna Harok, 2005, 139 s. ISBN 80-7368-037-8.
15. PhDr. OLEJNÍČEK, A. *Sociálně psychologická hlediska výkonu vazby a trestu včetně urgentní interakce s obviněnými a odsouzenými*. 1996, 30 s.
16. Mgr. PETROŠ, O. *Poziční dokument o drogách, věznicích a harm reduction*. 1. vyd. v českém jazyce. Úřad vlády České republiky, 2006, 48 s. ISBN 80-86734-76-5.

17. Doc. Ing. Řehoř, A. CSc. *Metodické pokyny pro vypracování bakalářské práce*. Brno: BonnyPress, 2006, 45 s.
18. SLOVNÍK SPISOVNÉ ČEŠTINY PRO ŠKOLY A VEŘEJNOST, Praha: Academia, 1978.
19. SLUŠNÝ, J. *Černá kniha českých bestiálních vrahů*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství XYZ s.r.o., 2006, 204 s. ISBN 80-87021-06-1.
20. SOTOLÁŘOVÁ, M. *Penitenciární psychologie I*. 1. vyd. Praha: SNV ČSR, 1984.
21. VONDRÁČEK, V. *Speciální psychiatrie*. 1. vyd. Praha: SPB, 1970.
22. VONDRÁČEK, V. *Úvahy psychologicko-psychiatrické*. 1. vyd. Praha: Avicentrum, 1975.

Časopisové publikace:

1. DLOUHÁ, R. *Analýza monitorovaných agresivních incidentů v průběhu výkonu trestu odnětí svobody ve věznici Heřmanice*, in: ČV 1/1999
2. PhDr. MAŘÁDEK, V. *Anomalita jako penitenciární problémy*, in: Kriminalistika 2/1997
3. PhDr. MAŘÁDEK, V. *Agrese v penitenciálních podmínkách*, in: Kriminalistika 3/2004
4. PhDr. MAŘÁDEK, V. *Pravděpodobné psychologické mechanismy skrytého života vězeňské subkultury*, *České vězeňství* 3/1995

Seznam použitých právních norem:

1. Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
2. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
3. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody
4. Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby

Seznam příloh:

a) Příloha č. 1

Záznam o zjištění (oznámení) fyzického násilí, Vazební věznice Ostrava

b) Příloha č. 2

Hlášení o odmítání stravy, Vazební věznice Ostrava

c) Příloha č. 3

Program zacházení, Vazební věznice Ostrava

Záznam o zjištění (oznámení) fyzického násilí

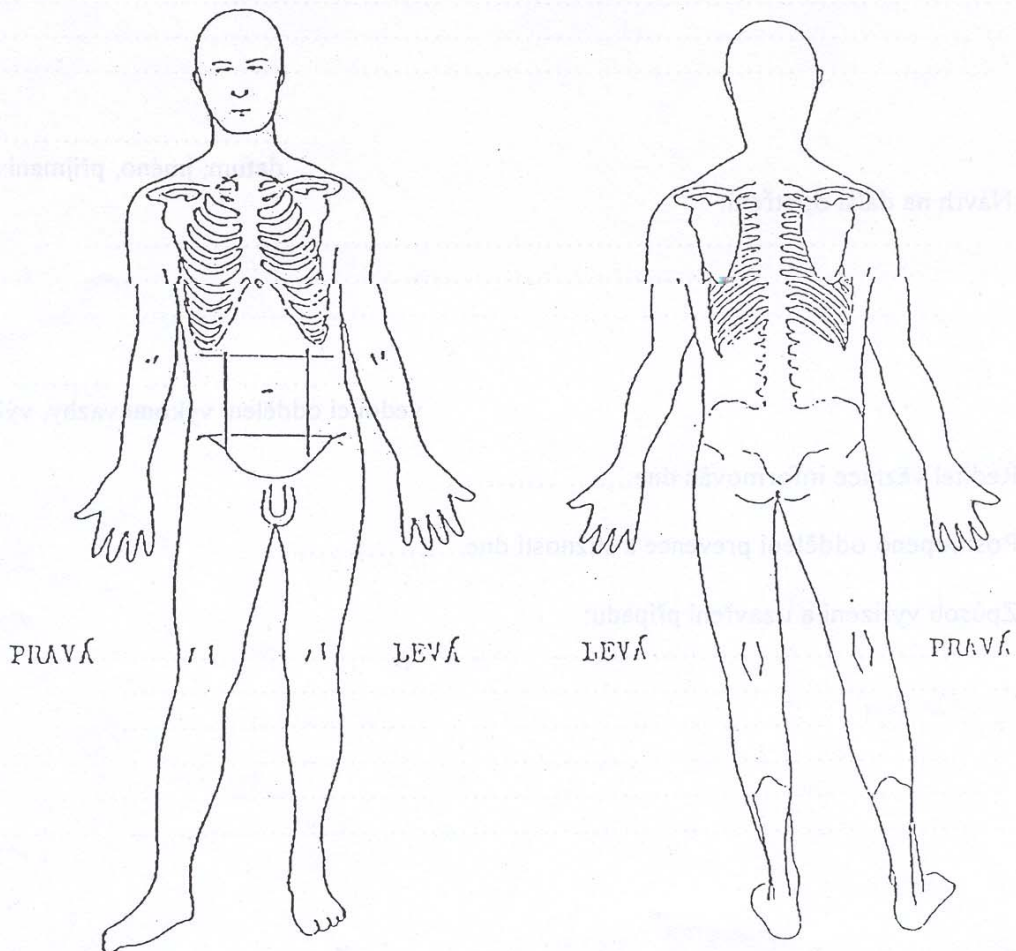
Jméno a příjmení:

Datum narození:

Základní číslo:

Ubytování (cela, ložnice):

Popis okolností zjištěného případu a grafické vyznačení stop:

Dne:

funkční zařazení, jméno, příjmení a podpis

Opatření vrchního dozorce (vychovatele):

Prohlídka lékařem:

datum, jméno, příjmení a podpis

Odborné stanovisko a doporučení psychologa:

datum, jméno, příjmení a podpis

Návrh na další opatření:

datum, jméno, příjmení a podpis

vedoucí oddělení výkonu vazby a trestu

Ředitel věznice informován dne:

Postoupeno oddělení prevence a stížností dne:

Způsob vyřízení a uzavření případu:

Dne:

vedoucí oddělení výkonu vazby a trestu

V Ostravě dne :

HLÁŠENÍ O ODMÍTÁNÍ STRAVY

V souladu se Zákonem o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb.,

Vám oznamujeme, že odsouzený :

narozen :

umístěn na cele :

zahájil dne :

v hod. **odmítání stravy.**

Jako důvod uvádí :

Opatření lékaře :

Odmítání stravy odsouzeného **u k o n ě n o** dne : v hod.

Stanovisko lékaře :

Za správnost vyhotovení :

RVS – VOVVaT

(hodnost, titul, jméno a příjmení)

.....
 Jméno a příjmení odsouzeného

.....
 Datum narození

Program zacházení ve VTOS

		Výchozí zařazení	Aktualizace
Cíle programu			
1.	Pracovní aktivity		
2.	Vzdělávací aktivity		
3.	Speciálně výchovné aktivity		
4.	Zájmové aktivity		
5.	Oblast utváření vnějších vztahů		
Tento program zacházení jsem si zvolil a zavazuji se jej plnit	 Datum Podpis odsouzeného Datum Podpis odsouzeného
	 Podpis speciálního pedagoga Podpis speciálního pedagoga
..... Věznice/vazební věznice	 Podpis ŘV/1. ZŘV Věznice/vazební věznice

Další aktualizace:

Aktualizace dne:	Aktualizace dne:
Cíl:	Cíl:
1.	1.
2.	2.
3.	3.
4.	4.
5.	5.
Podpis odsouzeného:	Podpis odsouzeného:
Spec. pedagog:	Spec. pedagog:
Věznice:	Věznice:

